

MOTTÓ:

Li Bai: Qingping-dallamok

/Csongor Barnabás szavankénti nyersfordítása/

I.

1. sor: Felhő / felleg - vél / gondol / feltételez / szeretne / kitalál / kigondol / epekedik / vágyakozik / visszaemlékszik - ruha / köntös / öltözék / öltöny / {ugyanaz még egyszer} - virág - vél / gondol / feltételez / szeretne / kitalál / kigondol / epekedik / vágyakozik / visszaemlékszik - alak / külső / megjelenés / viselkedés / magatartás / kinézet / ábrázat
2. sor: Tavasz / kéj - szél / szokás / stílus / - söpör / sodor / súrol / eluz - kerítés / korlát / ketrec / kalitka - harmat / feltár / szabadtéri - ragyogás / dicsőség / virágzás - dús / suru / nehezen folyó
3. sor: Ha - nem - sokaság / sereg / <tömeg - jade /drágakincs - hegy> / sziget - fej / tető / valami eleje / először / lát / találkozik / látszik
4. sor: Megesik / találkozás / alkalom / tanult képesség / egyesület - felé / irány / eddigelé / elfelé - <jáspis - terasz >/ torony / emelvény / kilátó - hold / hónap - alatt, lent, alá - találkozni / előtalálni / belebotlani

II.

1. sor: Egy - szál - piros / veres / rőt - szépséges / csábító / buja / elbuvölő - harmat - megdermedt / megszilárdult / szilárdvá vált - illat / szag
2. sor: Felhő / felleg - eső / zápor / csapadék {a kéttagú kifejezés hagyományos allegóriája a szeretkezésnek} - <sámán - hegy> - hiába / haszontalan / görbe - hasít / elvág / elmetsz / eldönt - belső rész / jonh / zsiger
3. sor: Kölcsönkér / kölcsönad / felhasznál / valami ürügyén - kérdez / kérdés / kérdőre von / követel - <Han palota / császári palota> - ki / kicsoda / aki - kap / elér / megszerez / sikerül / megnyer - hasonló / hasonlít
4. sor: Lehet / kell / esetleg - szán / sajnál / megesik a szíve - <száll / repül - fecske / csitít / kedvére tesz> hagyatkozik / támaszkodik / hajlik / rábizza magát - új / friss - magát ékesíti / cicomázza / álcázza magát / valaminek kiadja magát

III.

1. sor: Név / hírnév - virág / káprázik - megdönt / felborít / kiönt / hajlik / hajlít - ország - kettő - kölcsönösen / hasonló / hasonlít - üdvözöl / örvend / tetszik
2. sor: Hosszú / örök - elér / sikerül / megkap - úr / uralkodó - király - visel / hordoz / magában foglal / öv / övezet - nevet / néz
3. sor: Megold / eloldoz / magyaráz / megszabadul - elenged / elold / megmagyaráz - tavasz / kéj - szél - nélkül / nincs - határ / korlát - bánat / gyűlölet / keserv
4. sor: Mély / elsüllyed / nehéz / nagyon - illat / szag - pavilon - észak - hagyatkozik / támaszkodik / hajlik / rábizza magát - korlát

(Li Bai verse Yang guifeiről Tang Xuancongnek, valószínűleg)

Li Bai: Csingping-dallamok

/Orbán Ottó műfordítása/

Futó felhő: a fátyla. Nyíló virág: az arca.
Sújt a tavaszi szél kardja, dús a harmat smaragdja.
Nem tör a szív magasra, a jáde-hegytetőre,
már dől a hold a földre, dől a jáspis teraszra.

Láng-szép ágon a harmatcseppek illatot ölnek
Wu-hegyén zápor s felleg tündére meggyötörhet.
Ki érne fel tehozzád a fényes palotában?
Szánom a Szálló Fecskét, mától új arcot ölthet.

Virág és pusztító báj: egymástól fényesedtek.
Szép mosolyt szánt a császár mindig e kedveseknek.
A tavasz szele elszállt, bánata végtelen nagy,
illatos háza mélyén a falnak dőlve reszket.

Krasznahorkai László

CSAK A CSILLAGOS ÉG

(Li Bai és az utolsó ókori kínai birodalom nyomában)

A megérkezés

1998. április 30-án egy Pekingbe tartó repülőgép fedélzetén hirtelen elnyom az álom. Éppoly hirtelen fel is ébredek azonban, s döbbenet nézek az ablak oválisán át kifelé, de csak egy embertelen béke és egy embertelen, káprázatosan kék ég a hófehér felhők dunnái fölött -- míg idebent, mögöttem: az álom, mely nem tervezett utazásomhoz visz előre, hogy tehát éjszakai vonatokkal s hajókkal bejárom Li Bai klasszikus birodalmát, hanem apám temetéséhez vezet vissza, egész pontosan az arcához a felravatalozott koporsóban. Nagyon rövid az alvás, és nagyon rövid az álom; talán egy perc csupán, egy rendkívül éles perc, mely teljességgel érthetetlen időzítéssel és rendkívül kegyetlen erővel ébreszt rá, hogy apám 1979-ben bekövetkezett halálának, e halál közvetlen okának és lefolyásának megítélésében tizenkilenc éven át a lehető legszégyenletesebb tévedésben voltam: mert nem, közölte ez az álom, az apám nem úgy halt meg, ahogyan azt mi, a család, az orvosi tájékoztatás alapján gondoltuk, (vagyis hogy „elaludt, kérem”), nem, tudatta ez az álom, az

apám halála egészen másképp zajlott le, mint ahogy azt mi, a család, tizenkilenc éven át magunkkal elhitettük.

1979.július 31-én a temetés kezdetét megelőző egy órával - anyámat bátyámmal közösen támogatva - megrendülten és tanácstalanul álltam a koporsó mellett. Ünneplőben és a szertartás irányításához szükséges tapasztalat híján zavarban voltam, de ünneplőben és zavarban voltunk valamennyien, s ez valószínűleg le is rítt rólunk, mert az egyik temetőszolga, aki bejött a ravatalozóba, hogy meggyújtsa a halotti fáklyákat, mintegy átsegíteni akarván e zavarban, a részvét hivatalos édességével megkérdezte, nem akarjuk-e látni az elhunytat e végső órán, azaz ne szedje-e le a koporsó tetejét, hogy elbúcsúzhassunk tőle. Összenéztünk a bátyámmal, aztán vagy ő, vagy én határozott igent mondtunk, azt gyanítván, hogy ezzel az úgynevezett egyházi szokásnak megfelelően cselekszünk, amely szokásról persze halvány fogalmunk sem volt. A temetőszolga válaszukra készséggel leemelte a koporsótetőt, majd oldalt csúsztatva, és félreállt.

Az apám a temetkezési vállalat elképesztő hanyagsága miatt a fejétől a talpáig még mindig ugyanabba a nagy nylonzsákba volt becsomagolva, amelyben a szanatórium halottasházából ideszállították. De nem is ez volt a legijesztőbb, hanem az arca, ahogy a nylon ráfeszült: nyitott szemei düledten meredtek az égre, a szája pedig óriásira tátva úgy maradt, vagyis, villant meg valamennyiünkben az első felismerés, nem akadt senki, aki a hullamerevség beállta előtt a szemét még lecsukta, s a száját még felkötötte volna.

Nagy volt az elszörnyedés. Az anyám sírógörcsöt kapott, mi pedig haragosan intettünk a temetőszolgának, hogy gyorsan, vissza a koporsófedéllel, de rögtön, s apámat aztán ebben az állapotban temettük el: tehetetlenül, hogy engednünk kell ekképpen eltemetni, és valami különleges benutságban a rossz lelkiismerettől, mert azon a kérdésen kívül, hogy akkor vajon miért is volt, és miért is volt így az a szem és az a száj nyitva, rögtön ott volt egy másik, hogy ugyanis miféle álmom az, amelyből ilyen arccal távozik az ember. Az orvos aképpen fejezte ki magát, hogy „elaludt, kérem”, így most, a nyitott, majd gyorsan lezáruló koporsó fejénél, megrettenve attól, hogy még csak nem is tudjuk, mitől kéne igazán megrettenni, ebbe kapaszkodtunk bele, ezt mondogattuk nemcsak a rokonoknak és az ismerősöknek, hanem attól kezdve saját magunknak is, hogy elfeledjük, arra az arcra a nylonzsák alatt nincsen magyarázat.

És akkor most, amikor egy homályosan épülő, szeszélyes vonzalom Li Bai nyomába és épp Kína felé hajt, újra meg kellett lássam apám ijesztő arcát, ahogy a nylon ráfeszül, de ezúttal, tizenkilenc démoni pontossággal számított év múltán azonnal a tudatára is ébredek, hogy nem, nem álmában halt meg, hanem, nézem rémülten s a fájdalomtól összeszorult szívvel ezt az arcot, felébredt ő ebből az álomból azon a szanatóriumi ágyon, nem kapott levegőt álmában, és felébredt, és a fulladás szörnyű pillanatában megértvén, hogy meg fog fulladni, egy örületeset sikoltott – ez maradt ott abban a nyitott szempárban és abban a kitátott szájban, mindörökre!

Valahol Dél-Szibéria felett járunk, dől rólam a verejték. Mi volt ez? Miért kellett ezt az álmod látnom, éppen most, Kína felé? És hogy lehetséges, hogy tizenkilenc éven át egy ilyen gyalázatos tévedésben voltam? És hát: miért éppen tizenkilenc év? És tényleg és egyáltalán: mi az ördög volt ez az egész?

Több mint négy óra van még hátra, de én semmire nem emlékszem vissza ebből a több mint négy órából. Aztán leszáll a gép Pekingben, s mikor elkezdek sodródni a többi utassal a korridorokon át, úgy érzem, rejtélyes időzítésű álmom annyira maga alá temetett, hogy ebből a súlyos szédületből egy jó darabig biztos nem lesz kiút. De egészen más, vagy egészen másképpen történik minden. Amikor elhagyjuk a repülőtéri folyosókat, s

beérünk a csarnokba, a szédület helyét a figyelemnek valami egészen különleges feszültsége váltja fel, a tér kitisztul előttem, s mikor átjutok az útlevel-ellenőrzés s a poggyászfelvétel állomásain, és megállok egy nagyon vékony és szigorú tekintetű fiatal VÁMOS előtt, váratlanul egy tiszta, feneketlen és üres csend támad bennem, s ebben a csendben az ő hangja is meg az én hangom is nagyon élesen, nagyon tisztán cseng:

VÁMOS: Hol vannak a csomagjai? (Where are your baggages?)

– Ez az itt.

VÁMOS: De hol van a többi? (But where are the others?)

– Milyen többi? Ez az egyetlen csomagom.

VÁMOS: Ezzel a kis csomaggal jött a Kínai Népköztársaságba? (Did you come with this little baggage to the Peoples Republic of China?)

– Igen, ezzel.

VÁMOS: Ismeri az előírásokat? (Do you know the regulations?)

– Igen.

VÁMOS: És van valami, amit behozott a határokon? (And is there anything that you brought through the borders?)

– Nem, nincsen.

VÁMOS: Csak vinni akar? (You only want to take away?)

– Tessék?

VÁMOS: Na, jó. Menjen. És érezze jól magát nálunk. (Well, all right. Then have a good time!)

Sejtem, hogy minden kérdésnek különleges jelentősége van, de arról fogalmam sincs, mi ez a jelentőség.

Beléptem a Kínai Népköztársaságba.

A Peking-Qufu-i éjszakai járat

Egy magas, középkorú férfi ül velünk szemben az alsó ágyon. Olvasni próbál, miután kioldotta már a cipőfüzőjét. Barna öltöny, ing, nyakkendő, s odalent világosbarna nyílzonkni. Barátom, az orvos és kalligráfus Yu Zemin, aki társam és tolmácsom ezen az úton – amúgy alig több mint harminc éves, arca lányos vonású, hangja lágy, viselkedése mindig nagyon

szerény és visszafogott – megszólítja a nevemben, röviden bemutat, elmeséli, mi járatban vagyok, majd tolmácsolja a kérdésemet, tudniillik hogy Li Bai járt-e Qufuban.

QUFUI UTAS: Li Bai? Qufuban? Azt nem tudom. Viszont van a Konfuciusz-templomnál valahol egy tábla, s azon mindenki szerepel, aki járt ott. Aki híres költő, vagy híres ember, azt mind felírták arra a táblára.

– S az úr volt már a Taishanon? Megmászta már?

QUFUI UTAS: Igen, persze. Évekkel ezelőtt.

– Úgy hallottam, hogy a régi Kínában minden ember közös vágya volt egyszer felmászni a Taishanra. Ez igaz?

QUFUI UTAS: Az ókorban a Taishan-t tartották a legmagasabb hegynek. S valóban volt egy hagyomány, hogy felmáztak a tetejére, és onnan megnézték a napfelkeltét.

– S ha az ember felér, mit érez? Azt hallottam, hogy van ott fenn valami, ami elbűvöli az embert.

QUFUI UTAS: Hogy mit érez az ember, ha felért rá? Borzasztó fáradtságot. Én is nagyon fáradt voltam, amikor felértem. Az lett volna a legjobb, ha azt csinálom, amit a régiek. Hogy lassan, kényelmesen mászom meg reggeltől estig, éjszakára megszálok a csúcson, s hajnalban nézem a napkeltét. De maguk is vigyázzanak, mert odafent nagyon hideg van. Egy olyan vastag, téli kabátot kell magukkal vinniük, mert különben nagyon fognak fájni.

– Igen? Télikabátot?

QUFUI UTAS: Bizony, bizony. Különben nagyon hideg lesz maguknak. Farkasordító hideg, ahogy mi mondjuk.

– És nem tudja, mi az oka annak a hitnek, hogy ha az ember felmegy a Taishanra, akkor hosszú élete lesz?

QUFUI UTAS: Hát, ez csak olyan hiedelem, babona volt a régieknél. Ők azt hitték, hogy ez egy szent hegy, s hogyha az ember felmegy a tetejére, akkor jutalmat kap. A hosszú életet. De ez persze csak babona. Ma már nem hiszünk benne. Viszont ma is szívesen másszuk meg, mert odafent nagyon tiszta a levegő, csodálatosan kék az ég, és csodálatosan szép föntről a világ. És hát sokkal jobb a levegő. Tiszta. Szóval nem olyan, mint a városokban.

– De mi volt a hiedelem tartalma? Miben hittek a régiek, mikor felmáztak?

QUFUI UTAS: Hát, még ma is van néhány ember, nem sok, inkább csak az öregek, akik azt hiszik, hogy például aki felmegy betegen, az lejön egészségesen. Vagy ha gyereket akar valaki, és felmegy, akkor lesz gyerek. Ilyesmi. Vagy aki szeretne gazdag lenni, az gazdag lesz. Tehát szerencsét is hoz.

– Tudja, mi itt ketten azért indultunk el most, hogy bejárjuk azokat a helyeket, ahol Li Bai megfordult hajdanán. Természetesen Li Bai itt is járt, az öt szent hegy eme legfontosabbikán, s mint máskor is, a Taishan tetején is úgy érezte, és arról írt, hogy egy ilyen hegycsúcson,

mint a Taishan, ő az isteni magasságot érzi, a természet egészét látja, s ez felszabadítja őt. Hogy úgy érzi e hegytetőn magát, mint egy isten. Hogy látja az egész teremtett földet. Hasonlít ez arra, amit a mai ember érez?

QUFUI UTAS: Hát, tudja, régen az ember nem volt olyan felvilágosult, mint ma, és azt hitte, ha felmegy egy ilyen hegy tetejére, akkor nagyon közel van az éghez és a szellemekhez. De ma már ez nem így van.

– És a természet látványa nem hat rá?

QUFUI UTAS: Nézze, nekem a Taishanon nem tűnt úgy, hogy szellemek közelében járnék... De volt egy csodálatos érzésem, hogy olyan, mintha a levegőben sétálnék... Mintha a felhők tetején... Mikor felértem, úgy éreztem, mintha lebegnék a világ tetején...

– Mint egy szellem...

QUFUI UTAS (nagyot nevet erre): Hát, igen, tényleg... Egy kicsit úgy, mint egy szellem magam is...

Felfelé egy nehéz úton

Kora reggel indulunk a Taishan csúcsa felé. Nekünk sietős, s úgy hallottuk, ha nagy iramban mászunk fölfelé, négy-öt óra alatt is fel lehet érní. Az út mellett balra, lent a Wangmu-folyó fut Taian felé. Ebből ivott Li Bai, amikor maga is nekiindult úgy 1300 esztendővel ezelőtt.

– Min, ennek az útnak az előkészítése hónapokat vett igénybe, ami azt jelenti, hogy hónapok óta beszélünk már Li Bairól, de én még furcsa mód eddig nem kérdeztem meg, neked mit jelent az ő alakja és költészete...

MIN: Nekem? Hát, nekem fontos... Én is szeretem. De én jobban szeretem cit, mint... És azért...

– Ezt nem értem.

MIN: Jobban szeretem cit, mint shit. Másik fajta vers, mint shi ...

– Tehát a cit szereted, és a shit nem annyira.

MIN: Igen, jobban szeretem. Szóval azért Li Bai nem volt legkedvencebb vers, mert... ci világban Li Bai az nem egy nagyon jó, szóval.

– Elmondanád, mi a különbség?

MIN: Hát, azért az shi az olyan mufaj, hogy nagyon-nagyon szabályos. Általában ilyen négysoros, és akkor van ilyen nyolcsoros. Általában ez kettő, ez volt ilyen. És akkor, és minden sorban, vagy öt szó, vagy nyolc szó...

– A szó a kínaiában persze minden esetben egyetlen szótag...

MIN: Igen, szótag. És ez volt, ez eredeti mufaj. És nagyon szabályosan kellett hangsúlya és a ki, a kiejtés, és hányik sorba. És akkor milyen kiejtés kell. És akkor hány sorba és hányadik. Szóval nagyon szabályos, és akkor nem olyan szabad, mint... Ez nem egy olyan szabad mufaj. De egy olyan irodalom, hát, egy olyan fontos mufaj. A ci pedig kicsit lazább. De akkor is, hogy kell mondani, mert a ci inkább az, eredetileg nem vers, hanem...

– Próza?

MIN: Szöveg. Dalnak szöveg. És mindenfajta cihoz van ilyen dalzene. És akkor lehet énekelni.

– És te ezt szereted jobban?

MIN: Szeretem, szóval jobban van ilyen ritmus, sokan szépebb hallgatni. És ez a mufaj szép, jaj, nem tudom, hogy kell mondani, szép hangsúly... Szóval ha valaki nem énekel, akkor is úgy hallatszik, mint zene.

– Tehát zeneibb, érzelmileg jobban lehet azonosulni vele.

MIN: Így van. De az is nehéz. Mert az ugyanolyan, csak ez a sor csak három szótag lehet, a következő csak egy lehet, vagy következő csak nyolc lehet, csak hat lehet. Vagy tizenhárom. És akkor ez is nagyon szabályos. És ez is nagyon nehéz. Szóval ha arról van szó, és még nehezebb, mint shi . Hát a shi az csak négy sor, és mint a négy, az már jó. Az pedig minden sor külön kötött, és akkor hányadik sornak és akkor hányadik szó kell. Milyen kiejtés, hangsúlya. Hát, még nehezebb. De mind a kettő van olyan, hogy is kell mondani, saját...

– ereje...

MIN: ...ereje. És a shi inkább szépen hangzik, szép olyan ritmus, és olyan zene. És akkor másik pedig kicsit szabadabb, mint shi . És azért ...

– szerkezet?

MIN: ... Igen, szerkezet nem olyan bonyolult. Nincs olyan bonyolult, mint ci . És akkor volt shi a csúcs, a Tang-korban, a ci akkor Song-dinaszti-korban, akkor volt a csúcs. De akkor biztosan ezt nagyon nehéz magyarázni.

– Nem, nagyon érdekes, és érthető.

MIN: Csak nem tudom fogni a szót. És hát Li Bai az nem olyan jó mint ci , hát akkor volt a ci kezdete ...

– kezdete?

MIN: Igen, kezdete, akkor kezdték...

– De nem Li Bai találta ki?

MIN: Persze, nem, csak ő is kezdte, ő is néha írta. Nagyon kevés, és másik nem is olyan jó. Szóval azért mindenki ismeri Li Bait shi . És nem ismeri ci .

– Tehát a shiben volt jó.

MIN: A shiben. És azért Li Bai nagyon jó shiben, mert ő nem nagyon, mert ő nem mindig tartja szabályt. És akkor néha csak négy sor. S akkor nem olyan szabályos. És akkor van vers, ami, szóval első sor, szóval tíz szó, tíz szótag is volt. Hát ez olyan, mint egy szabad vers. Hát, persze jó, nagyon jó vers. Szóval azért volt, szóval azért egy önálló, egy zseni, hogy nem nagyon tartja szabályt.

– És Li Bai mit csinált a ciben, nem tartotta be a szabályt?

MIN: Ő nem, hát, nem nagyon ismer ci . De hát persze nagyon szeretem Li Bait. És hát a shi világban, vagy klasszikus világ, ő volt hát a legjobb. Ezt nem kell kimondani. De azért jobban szeretem cit, mert amikor fiatalok, gyerekkorában, és akkor, hogy mondjam, nagyon sokat tanultam kalligráfiát. De jobban szeretem cit, mert könnyebb megjegyezni, írni, könnyű érzéseket, szóval és amikor írni, akkor is van ritmus, szóval könnyű indítani, énnekem legalábbis. De ha mondjuk az én világom, akkor a shi sokkal mélyebb, mint ci .

– Ezt magyarázd meg, kérlek.

MIN: Hát, azért, az is egy Tang-koriban volt egy Du Fu, egy Bai Juyi, egy Li Bai. Ez három, az volt a csúcs. És akkor Song-koriban nem voltak nagyok, hát, persze Song-koriban is voltak, de hogy mondjam, személyiség se ért olyan magas szintet, mint Li Bai, Du Fu, szóval azért. Szóval nem azért, mert a ci nem jó, hanem a költő, a költő nem ért olyan magas szintet, mint a Tang-koriak. Nem a ci . Szóval például Su Dongpo, szóval egész élete volt majdnem hivatalnok, egy nagyon jó hivatalnok volt, de akkor se volt olyan szabad lelki. Szóval ilyen.

– De az előbb én azt szerettem volna megtudni, miért mondtad azt, hogy a két verstípus közül téged az egyik mélyebben érint.

MIN: Hát, mert Song-koriban nem volt olyan költő, mint a Tang-koriban. Nem volt ilyen ember, ilyen személyiség, mint Li Bai, Du Fu. Iszonyú jó verset írt. Vagy ott van Su Dongpo. Másik szerint még jó, mint Li Bai . Mert szóval Su Dongpo élő ember. Nem szellem, mint Li Bai. Ezért még talán jól szeretik. De nem volt olyan szabad, mint Li Bai. És az ő verseiben nincs olyan szabad lelki, szóval, lelki mutat.

– Mint egy kismester?

MIN: Szóval abból a szempontjából nem írt olyan magas szintet, mint Li Bai. Olyan magas szintet senki különben, mint Li Bai. Talán Du Fu. De ő realista volt.

– És Li Bai?

MIN: Li Bai romantikus. De nem mai értelem. Nagyon magas színvonalú, szóval olyan romantikus. Nem egy ember érzésvilág, hogy szerelem, ilyesmi, szóval nem ilyen. Szerintem általános ember fölött van Li Bai. Ez olyan romantikus. Én tartom Li Bait nem mint egy társadalom bírálója. Ő olyan, mint egy ember, aki lelkiben él. Szerintem ő nem szereti társadalom, de nem is nagyon szólt bele. És nem is kevert bele. Az önálló ember az szerintem

nem jelenti, ő társadalom ellenáll. És hát persze néha szembefordult néha hivatal, de ez szerintem nem tudatosan, hanem ő nem foglalkozik ilyesmivel, hanem ő nagyon szereti magát. És akkor írt még ilyet, mikor a császár mellett élt, és nagyon kényelmes élt.

– De várj csak. Az egész changani időszak összesen másfél évig tartott, szóval összesen másfél évet töltött el a császár mellett.

MIN: De akkor is nagyon élvezett az egész időszak. Szóval egy ilyen ember. Szóval mikor ő elhagyja ilyen élet, szerintem nem azért, szóval nem jelenti, ő szemben áll társadalom. És akkor ő már utál ilyen élet, és akkor elmegy. De ő nem harcolt. És szerintem ő csak ilyen magáért. És azért nagyon sok ember azt mondta, úgy hiszi. Li Bai nem egy ember. Szóval hogy nem egy akkori ember.

– Volt egy cenzor, vagy alcenzor, aki először meglátván Li Bait, azt mondta rá, száműzött halhatatlan.

MIN: Így volt. És szerintem így is volt. Ő néha nagyon belekevert ilyen politikaiba, de ez nem önként volt. És mikor ő kihúzta magát, akkor sem politikai dolog, hanem személytől, szóval utál valakit. És nem szereti, szabad szeret lenni, és akkor továbbmegy. De amikor ő bent volt, akkor ő nagyon élvezett. Ilyen ember. Azért mondta, ilyen romantikus. Du Fu az tényleg más, ő tényleg szemben állt. És nagyon mélyebb látott a társadalomnak, hogy mondja, csúnya oldala. És nagyon sajnál, hogy mondja...

– Együtt érzett?

MIN: Igen, együtt szegényekkel. Segít neki.

– Mennyire lehetünk még a Félúton az Ég Templomához? Nem tudod?

MIN: Fogalmam sincs. De még sok, azt hiszem.

Ebéd a szellemekkel

Elmondhatatlan fáradtságban érünk föl az Azúr Felhők Templomához, mely az egyetlen működő taoista kolostor a Taishan csúcsán álló három templomegyüttes közül. Déli fél egyre jár, süt a nap, tiszta az idő. A kimerültségtől imbolyogva szédelünk be a főszentélybe, ki a főszentélyből, aztán csak úgy erre-arra, a központi udvaron. Egy idő után Min úgy dönt, visszamegy, hogy megnézze a belső istenszobrokat, én meg csak elkószálok jobbra, be a főépület mellett egy szűk folyosón, végül egy falba vágott udvari kapun benézek. Odabent egy kőasztal körül taoista szerzetesek ebédelnek. Rájuk mosolygok, s lépnék vissza, hogy ne zavarjam őket. De egy fiatal szerzetes visszamosolyog, majd integetni kezd, hogy jöjjenek közelebb. Intek neki, hogy rögtön itt leszek, aztán visszamegyek Minért, majd legyőzvéen barátom ellenállását - aki egyre csak azt hajtogatja, hogy ki van írva, amerre én cipelem, arra nekünk menni nem lehet -, elcipelem nagy nehezen a sikátor végéig, s belépünk az udvar kapuján.

SZERZETES: Gyertek! Gyertek ide! Ide ülhetek! Üljetek ide!

– (Leülünk melléjük a kőasztalhoz): Köszönjük...

SZERZETES (Teát tölt): Igyatok! Egészségekre!

– Köszönjük... Egészségükre...

SZERZETES (Minhez fordulva, s rám mutatva): A barátod a taoizmus kutatója?

MIN: Nem. Irodalommal foglalkozik. Azért jött Kínába, hogy végigmenjen azon az úton, amelyen Li Bai is közlekedett egykor.

SZERZETES: Li Bai?

MIN: Igen. Ide jöttünk először, majd tovább megyünk Qufuba, Xi'anba, Sichuanba, és elmegyünk a Sanxiara is. Ide azért kerültünk, mert a barátom úgy tudja, hogy Li Bai járt itt.

Egy szerzetes felkel az asztaltól, eltűnik az egyik rozoga épületben.

SZERZETES (Rám mutat, s Minhez fordul): Honnan jön? Hova valósi?

MIN: Magyar.

Összemosolygunk. Ők bólogatnak, én nagy megilletődöttségemben, hisz érezni, hogy nem a földön vagyunk, csak hallgatok. S a legszivesebben nem is tennék mást, csak ülnék velük a Taishan tetején, és továbbra sem szólnék egy szót sem, ugyanakkor zavarban is vagyok, mert azt is érzem, hogy várják, hátha megszólalok. Megy így ez egy darabig, aztán Minre pillantok, s látom, ő is zavarban van, s egyetlen apró jellel tudomásomra hozza, beszélni kell. Összeszedem a bátorságomat, s már mondanék valamit, de csak az örömet érzem, hogy itt ülök velük, tényleg, fõnt, távol a földtõl és közel az éghez, s egyszerûen nem jut az eszembe semmi.

– Nagyon szép idõ van.

A szerzetesek elégedetten kacarásznak erre, de õk is mintha kissé zavarban volnának. Csupa-csupa nagyon barátságos arc néz ránk.

– (Újra próbálkozom): Nagyon magasan laknak...

SZERZETES: Hát, ez tényleg így van. Az életünk céljában élünk, lábunk alatt a felhõk, a fejünk fölött csak a kék ég. Úgy élünk, mint a szellemek.

– Hányan különben?

SZERZETES: Ha csak a szerzeteseket számoljuk, nem több mint harminc.

– Nagyon kérem, egyenek nyugodtan tovább. Nem akartam megzavarni az ebédjüket.

SZERZETES: Akkor jó, mi eszünk tovább.

Általános derültség, a szerzetesek visszahajolnak a csészéik fölé, de minket vizsgálgatnak mosolyogva.

– Valamikor a Tang-korban, én nem is tudom pontosan, mikor, 735 és 740 között talán, Li Bai itt járt. Ezért jöttem ide. A taoizmus és Li Bai tudásom szerint nagyon szorosan összefüggenek.

SZERZETES: Li Bait mi úgy nevezzük, a költőszellem. Van köztünk olyan, aki őt imádja. Mert Li Bainak van egy másik neve is, Shi Xi'an, költőszellem. És ez azt jelenti, ő már nem egyszerűen költő, hanem egy szellem. S ezért mi követjük őt.

A szerzetes visszaérkezik a kőasztalhoz, letesz elének egy-egy csésze ételt. Fehér rizs, a tetején bőven megrakva finom sült karfiollal.

– Ez nagyon sok. Ezt nem bírom majd megenni.

SZERZETES: Egyél csak. Egyél, amennyit tudsz. Nem baj, ha marad. Tessék, tessék.

MÁSIK SZERZETES: Tudod használni a pálcikát?

– Tudom, tudom.

– (Néhány falat után aztán, miközben ők csendben esznek, újra megszólalok.): Szeretnék kérdezni valamit. Li Bai elérte a halhatatlanságot? Mert egész életében azt kereste.

SZERZETES: Nem érte el. Halhatatlan az, aki „Elrepült a Fehér Nap Alatt”. Li Bai kívánta, de nem érte el. Mert „Fényes Nappal Felrepülni Az Égre” az azt jelenti, hogy a hús is elrepül. Azt Yang lin qi chao-nak hívják, ami Li Bai esetében történt. Hogy a Yang lélek talál egy helyet az égben. De a test marad.

MÁSIK SZERZETES: Egyetek! Ne csak beszéljete!

SZERZETES: Igyatok teát is!

– Köszönjük, köszönjük, de elég ez...

SZERZETES: Ez híres, jó kínai tea.

Újabb derültség. Aztán mindenki újra a csészéje fölé hajol.

SZERZETES: Ha itt ebédelsz velünk, akkor ez szerencsét hoz neked!

– Ezt nagyon köszönöm!

MÁSIK SZERZETES: Egyetek! Ne beszéljete, hanem egyetek!

– Nagyon finom! Tényleg.

MIN (odafordul a fiatal szerzeteshez, aki a mi szerzetesünk mellett ül, ő fehérben van, ellentétben a mesterének látszó szerzetessel, aki kékben.): Te hány éves vagy?

FIATAL SZERZETES: Húsz.

MIN: És hány éves korodtól vagy szerzetes?

FIATAL SZERZETES: Tizenhat.

MIN: Shandungból jöttél?

FIATAL SZERZETES: Nem, Hebei.

MÁSIK SZERZETES: Egyetek! Ne csak beszéljete!

MIN: Mi a különbség a te ruhád, a fehér, és a többieké, a kék között?

FIATAL SZERZETES (nevet): Yi Qing Er Bai / Qing Qing Bai Bai / Yi = egy, első; Qing = kék, / Er = kettő, második / Bai = fehér / Qingbai = tiszta, tisztaság /

– Hogy telik itt az életük reggeltől estig?

FIATAL SZERZETES: Majd evés után beszélgetés.

Szerzetes (Teát tölt rögtön, ahogy kiiszom a csészémet): Kínai tea. Tie Guanyin.

MÁSIK SZERZETES: Ne kérsd magad, egyél.

– Köszönöm, köszönöm.

A háttérből egy öreg, rongyos szerzetes jön oda az asztalhoz.

ÖREG: Ti mind a ketten külföldiek vagytok.

MIN: Nem. Én kínai vagyok. Csak kint élek hét éve már.

ÖREG: Te az ő idegenvezetője vagy? (S rám mutat.)

MIN: Nem. Kint élek én is. Csak most segítek a barátomnak, aki Li Bai nyomait kutatja. Most megyünk Luoyangba, Xi'anba ...

ÖREG: Hova valósi? (S rám mutat.)

MIN: Magyar.

Az öreg tanácstalan képet vág.

MIN: Európa.

ÖREG: Úgy néz ki, mint egy ázsiai. Kicsit hasonlít egy ázsiaira.

MIN: Talán az ősszüelője lehetett ázsiai.

SZERZETESEK (együtt, nevetgélve): Hasonlít az ázsiaiakra.

MIN: A mongolokkal voltak rokonságban a magyarok.

– Nem, nem a mongolokkal.

Senki nem figyel erre.

SZERZETES: Milyen vallású a barátod? (S megint rám mutat.)

MIN: A régi vallásuk a sámánizmus volt.

Szótlanul eszünk. ők mosolyognak, mi megilletődötten piszkáljuk az ételt.

– Hogy telik tehát az életük? Sokat változott azóta, hogy Li Bai itt járt?

SZERZETES: Napközben vallási szertartásokon veszünk részt. Reggel klasszikus könyveket olvasunk. Délután is. És ezen kívül kezeljük a kolostoron belüli ügyeket. Aztán adományokat is gyűjtünk, mert a taoizmus is egy olyan intézmény, amelyikben van szerepe az adományoknak, mégpedig, hogy ebből támogatjuk a szegényeket. Az adománygyűjtés azt jelenti, hogy meg kell tudnunk, kinek kell segítenünk, kit kell segítségre méltónak és segítségre rászorultnak elfogadnunk, s hogy hogyan kell segítenünk rajta. Mert szeretnénk, ha az emberek közel kerülnének a vallásunkhoz.
(Csendben eszünk tovább.)

SZERZETES (Rám mosolyog, mert látja, hogy nem tudok enni.): Mondjad csak nyugodtan, ha kérdésed van.

MÁSIK SZERZETES: Inkább egyen, csak egyen...

SZERZETES (teát tölt újra): És igyál... Igyál!

– Köszönöm, szívesebben iszom, mint eszem.

SZERZETES (Az ételre mutat.): Nincs benne hagyma, fokhagyma és huixiang . Majdnem minden erős fűszert kivontunk belőle. Biztos nincs benne csípős sem.

– Nagyon finom tényleg, de egyszerűen nem bírok többet enni.

Csendben mosolyognak.

– Nagyon boldog vagyok, hogy itt ülhetek köztetek.

Nevetgélés.

– Annyira nehéz most bármit mondanom.

SZERZETES: A hajadból és a ruházatodból azt hittem, nyugati szerzetes vagy. Mi nagyon örülünk, ha akár nyugati, akár keleti rokonszenvezik a vallásunkkal. Nagyon nagy örömmel fogadunk téged, és nagyon szívesen ültettünk le az udvarunkba.

– Az országban, ahonnan származom, a művelt embereknek nagyon sokat jelent a Daodejing. Képzeljétek el, közel tíz különböző fordítása van!

SZERZETES: A Daodejing a mi legmagasabb világunk. A legmagasabb világot követjük a Daodejingben. Ezenkívül még Zhuang zit és a Yijinget tartjuk ilyen fontosnak. De vallásunk lényegét a Daodejingben találjuk meg.

– Szeretnék visszatérni az elejéhez, és szeretném megkérdezni, hogy miképpen juthat el az ember a halhatatlanságba?

SZERZETES: A Quanzhen-taoizmus lényege a Nei Dan (Nei = belső; Dan = elixír) A Nei Dan azt jelenti, hogy az ember meditáció révén eltávolítja a testet, s kiszabadítja a yang lelket. A másik mód a halhatatlanságra „Fényes Nappal Felrepülni Az Égbe” /Bai Ri Fei Sheng /. Ez azt jelenti, hogy a test is elrepül. A lélek a testtel együtt. A Tang-kor előtt létezett még a „ Wai Dan ” /Wai = külső, kint /. Ebben az esetben különböző vegyületekkel, úgynevezett életelixírekkel elérhető halhatatlanságról beszélünk. Ilyen vegyület a higany, vagy például a yün-mu -ban vasat vagy aranyat kell enni. De még nagyon sok ilyen vegyület volt. Vegyületekkel fel lehet emelni a lelket, de mi meditációval tesszük ezt.

A szerzetesek többsége befejezi az ebédet, és otthagynak minket. A Szerzetes és a Másik Szerzetes velem marad az asztalnál.

– Van-e különbség a szerzetesek között egy taoista kolostorban?

SZERZETES: Kétféle szerzetes van. Az egyik kötődik egy kolostorhoz, a másik vándorol. Én vándorló szerzetes vagyok, vagyis engem egyetlen templomhoz sem lehet odakötni, viszont bármikor meglátogathatom bármelyik templomunkat, és ott akármeddig maradhatok is. És bármikor elmehetek. Nem régen vagyok itt, az Azúr Felhők Templomában, ezelőtt az Emei-hegyen éltem. Az Emei egy nagyon szép hegy, és Li Bai is járt ott, írt is róla. Én pontosan tudom, hol van az a hely, ahol és amelyről Li Bai ezt a verset írta. Címe: Vízésés a Lu-hegyen. A szóban forgó vízésés azonban nem az, amit az emberek annak hisznek. A Li Bai-féle vízésés mélyebben van a hegyek között.

– Mikor lett szerzetes?

SZERZETES: A középiskola befejezése után. És most már 7 éve, hogy a Dao vallást követem.

– Van-e hierarchia a taoista egyházban?

SZERZETES: Itt nincs. Mindössze annyi, hogy a fiatal tiszteli az idősebbet. Nálunk azért nincs hierarchia, mert szerintünk a tisztelet csak a belső forrásból táplálkozhat. Ez nem mindenütt van így, az Azúr Felhő főpapja Pekingben él, és Pekingben nagyon szigorú hierarchia van.

– Van Li Bai-sztélé a Taishanon?

SZERZETES: Azt nem tudom. De Du Funak biztos van. Ez a Jåde Császár Templom mögött található. De sajnos nem tudom, hogy Li Bai sztléljét merre keressétek. Van itt a Taishanon egy intézet, oda ugyan nagyon nehéz bejutni, de ők biztosan tudák, mert van egy részletes könyvük a Taishanról. A címe: „Taishan feljegyzések”. Régen kezdték el írni, de még ma is folyamatosan írják.

- Nem zavarja az Önök életét a turizmus?

SZERZETES: Az Azúr Felhők Templomában csak a belső udvarban lehet vallási tevékenységet folytatni. Kint, ahol a főtemplomok vannak, nem. Az udvaron belül azt csinálunk, amit akarunk, de kint semmit se csinálhatunk. Az állam vallásszabadságról beszél, de miféle vallásszabadság az, mikor vissza kell vonulnunk a turisták elöl? A kormány felújította a templomainkat, de nem hagyománytiszteletből, hanem mert a turizmusból nagyon sok pénzt akar keresni.

- Milyen a viszonya a taoizmusnak a konfucianizmushoz, és a buddhizmushoz?

SZERZETES: A buddhizmus nem igazi kínai vallás. Igazi kínai vallás az a taoizmus és a konfucianizmus.

- A hegy derekán egy taoista templomban egy Guanyint láttam.

SZERZETES: A Guanyin eredetileg taoista szent volt. Úgy hívták Ciliang. Amikor a buddhizmus terjedni kezdett Kínában, akkor csak kölcsönvette ezt a taoista szentet.

A szerzetes és novíciusa felajánlják, hogy bemutatják az egész templom- együttest. Kimegyünk a főtemplomokhoz. Az idősebbik szerzetesnek többször is dolga akad, néhány szentélyhez járuló hívó adományára megütni egy gongot, így most főként a fiatal szerzetessel beszélgethetek.

- Kit tisztelhetünk a főtemplom főszentjében? Úgy tudom, nagyon különös neve van, Taishan-nagymamának hívják...

FIATAL SZERZETES: Eredetileg nem Taishan-nagymamának hívták, és nem is volt a főszent. Viszont az egyszerű hívőkhöz mindig ő állt a legközelebb. Azért is nevezték el végül Taishan-nagymamának, mert azt tartják, hogy úgy vigyáz a hívőkre, mint egy nagymama az unokáira. Természetesen a nagymama egy taoista isten volt, úgy nevezték Bi Xia Yüan Jün, ma ő a főszent az Azúr Felhők Templomában.

A fiatal szerzetes továbbvezet bennünket, büszkén mutatja az újjáépített pagodákat, ugyanakkor az arcáról egy pillanatra sem tűnik el egy különleges mosoly, amitől bár mellette lépkedek, mégis nagy távolságban érzem magamtól.

FIATAL SZERZETES: A tető vasból van... A belső díszítések aranyozottak... Az Illatos Pavilonban egy császári sztlétét őrünk...

Az idősebbik szerzetes visszatér hozzánk, s a templomudvart elárasztó hívők sokaságára mutat.

SZERZETES: Sokan jönnek, és ez a sok hívő azt mutatja, hogy a taoizmus virágzik. A hívő először abból a célból jön ide, hogy kérjen valamit, aztán pedig, ha a kérése teljesül, visszajön, és hálából pénzt adományoz a templomnak. Ebből aranyozunk. Ha nem léteznének a taoista istenek, nem valósulnának meg a vágyak. De megvalósulnak, s a hívők visszatérnek.

– Hívők ezek az emberek még, vagy már turisták?

A szerzetesekből kitör a nevetés.

SZERZETES: Az igaz tudáshoz gyötrelmesen hosszú az út.

Azt javasolják, hogy a főcsarnok oldalában ülünk le egy padra. Melegen süt a nap, a pad körül hibiszkusz bokrok, a beeső fénypázmákban bogarak százai melegednek.

SZERZETES: Most te mesélj arról, hogy élnek taoista testvéreink nyugaton...

– A taoista testvéreitek...?

SZERZETES: Igen, hogy milyen közösségekben élnek nálatok, milyen a kolostorok napirendje, és hogy például használják-e taoista testvéreink a Yijinget Európában.

FIATAL SZERZETES: Meg hogy hogy használják a Yijing időbeosztási rendszerét az európai taoista rendeknél?

– Európai taoista rendek?

SZERZETES: Igen, nagyon jó volna, ha tudnánk, hogy nálatok hogy értelmezik a Yi Jing-et. Hogy hogy használják? Hogy mi az időbeosztás? Sokan jönnek külföldről, és én nem tudok segíteni nekik, mert a külföldieknek más a Yi Jing szerinti időbeosztása.

– Feltétlenül utána fogok nézni. Mire volna még szükségük?

SZERZETES: A legfontosabb, hogy segítsél kapcsolatot teremteni európai testvéreinkkel. Küldjél könyvet, amiből megtudhatjuk, hogy éltek nyugaton.

– Igyekszem minden lehetségeset összegyűjteni.

Látogatásunk a végéhez közeledik, felkelünk a padról. A két szerzetes kikísér az Azúr Felhők kapujáig, de láthatólag nem akarnak még útnak ereszteni. Az idősebb eltűnik egy percre, majd két amulettel tér vissza, és a nyakunkba akasztja. Már indulnánk, de ők még mindig marasztalnának valamivel, ám nem mondanak már semmit, ezért én sietek a segítségükre.

– Az én hazámban nagyon sokféleképpen fordítják a dao szót. Hol útnak, hol rendnek, hol törvénynek. Melyik itt a megfelelő?

SZERZETES: Dao Ben Wu Ming, Qiang Ming Wei Dao azt jelenti, hogy „Dao eredeti nincs név, erőszakosan nevezni valaminek Dao”, ami alatt azt kell érteni, hogy Dao nem az emberi viselkedés szabálya, nem a természet rendje, még rosszabb, hogy út, mert mi úgy tartjuk, hogy „Zhong Yong Zhi Dao”, jelentése pedig: a tao a közép. Minden benne van, de nem azonos semmivel sem.

– Jaj, a cím, hogy hova küldjem a dolgokat! (S előszedek egy darab papírt.)

SZERZETES: Na, akkor írd! Az én nevem Hou Qiu Yu. Az övé pedig Gong Jie Fei. És a cím: Shandong tartomány, Taian város, Taishan hegy, Bi Xia Si Dao-guan.

FIATAL SZERZETES: Ja, és az irányítószám. Az 271000!

– (Azt hiszem, rosszul fordítja Min, de megismétlik) Igen, igen, 271 000!

A papírost összehajtom, vigyázva elrakom a felső zsebembe, aztán melegen elköszönünk egymástól.

Még sokáig ott állnak a kapuban, és a turisták ki-be hömpölygő áradatában néznek utánunk, szótlánul, integetve.

Soha többé nem fogom látni őket.

Tiszteletadás Qufuban

Megállapodunk egy öreg és egy fiatal riksakulival, hogy elvisznek bennünket a Konfuciusz-temetőbe. Este hat óra felé jár, melegen süt a nap, Qufu központjától körülbelül három kilométer az út. Az öreg kint marad a kapuban, a fiatal pedig egy rövidebb úton átvezet az óriási temetőn. Megnézzük a sírt, aztán egy nagyon hosszú, nyitott folyosóra térünk: az öt méter magas, pirosra festett gyönyörű falak egymástól tíz méterre állnak. Felülről ferdén esik be a napfény. Ez az úgynevezett hosszabbik út, a látogatók ezen keresztül közlekednek a kapu és a sír között. Most egy teremtettt lélek sincs itt, a fiatal riksás, Min barátom s én, lassan sétálva haladunk kifelé. Tökéletes csend van.

– Tudja, egy hosszú út elején járunk. Li Bai nyomait keresem, ezért jöttem Qufuba is. De nézek erre, nézek arra, egyelőre nem látom a nyomát, hogy Qufu tudomásul vette volna, hogy Li Bai járt itt.

KULI: Hogy Li Bai volt-e Qufuban, azt nem tudom egyértelműen mondani.

– Li Bai korában megvolt már ez az erdő, ami a temetőt körülveszi?

KULI: A Tang-korra gondol? Igen, akkor már megvolt.

– És mindenki bejöhett? Vagy csak a császárok és a családtagok?

KULI: Hivatalosan csak a császár, a családtagok és ezek vendégei. Ha Li Bai járt valaha is Qufuban, én nem hiszem, hogy ne jöhett volna el Kong zi sírjához.

– Mindenesetre, ha megtörtént, különleges pillanat lehetett: Li Bai a Konfúciusz-sírnál!

KULI: De sajnós én nem tudok erről túl sokat. Azt hiszem, inkább a Kong-templomba kellene menjenek, ha valamilyen feliratot keresnek, vagy valamilyen magasabb képzettségű embert kérdezzenek meg. Én nem kaptam komolyabb szakmai képzést, én csak a néplegendák

alapján tudom, amit tudok. Tudják, az idelátogató turistákat általában nem nagyon érdekli, hogy ez vagy az az épület mikor épült, ki építette, és miért. Hanem a legenda érdekli őket.

– Szeretném megkérdezni, hogy amikor Ön járt iskolába, akkor tanult-e Li Bairól?

KULI: Verset nem keveset tanultunk, de hogy Li Bai vers volt-e köztük, azt nem tudom. Most csak az jut az eszembe, hogy Du Fu volt köztük. De tudják, akkoriban a tanáraink csak bemagoltatták velünk a verseket, mi kórusban mondtuk, és nem értettünk belőle egy mukkot sem.

– Van úgy, hogy az ember nehéz helyzetben elővesz még verset? Kerülhet-e az ember olyan helyzetbe, hogy szüksége van versre?

KULI: Verset olvasni? Hogy mondjam? Én nagyon szeretném őket olvasni, csak nem tudom. A versek régiek, és én nem ismerem a régi írásjegyeket.

Az utolsó mondatokat már a kapuban mondja. Kilépünk az ott várakozó riksakulik közé, megkeressük az öreget, aztán beülünk a kocsikba, s visszahajtunk a városka központjába. Alkonyodik. Az út két oldalán, rizsescsészéikkel a kézben, parasztok és kereskedők guggolnak házaik, üzleteik előtt. Mire megérkezünk, teljesen besötétedik.

Beszélgetés Konfuciuszról

A qufui szálloda első emelet 11-es szobája. Már fekszünk az ágyban, de egyikünk sem bír elaludni. Min a mennyezetet nézi, én a paplan gyűrődéseit. Fáradtak vagyunk, talán éppen ezért jön olyan nehezen az álom.

– Van egy Li Bai vers, amelyből nyilvánvaló, hogy Li Bai Konfuciusz-ellenessége alatt nem Konfuciusz-ellenességet, hanem a konfuciánus bürokratákkal szembeni indulatot kell érteni. Emlékszel még? Az a címe, hogy „Dal a halálom előtt”. Itt a vers végén azt írja, hogy „De mikor Kong zi sem él már/ ki gondolna sírva énrám?”.

MIN: Én csak arra gondolok, hogy Kong zi, az egy nagyon fontos ember, szóval egy fontos figura kínai történetben, de attól függ, milyen szögtől nézed őt. Ha mondjuk politikus, akkor csak használt egyik részét Kong zinak, vagy műveinek egy részét. És akkor irodalom vagy tudós vagy költő talán csak másik részét nézi Kong zinak. Szerintem senki nem kétségbeesik, hogy Kong zi az egy nagy bölcs, filozófus...

– Senki nem vonja kétségbe, arra gondolsz...

MIN: Igen arra. Szóval hogy ő egy nagy tudós, ezt senki nem mondta, hogy ő nem ilyen. Akárki ma ellenáll Kong zi, akkor is tudja, hogy milyen nagy tudós, azért áll ellen, mert fél tőle. Szerintem ez mindig politikus célból. És én véleményem, igazából Kong zi művei, nem csak politikairól van szó. Egy olyan kínai kultúráról, egy olyan kínai hagyományról van szó. És ő nem csak egy kínai társadalmat, hanem azt is megállapította egy kínai kultúrának egy alapja...

– ...hogy megalapította...

MIN: ... igen, igen, persze. És azért szerintem Li Bai maga az egy ilyen szabad lelkű költő. Vagy akár mondta, ő egy ilyen taoista vagy nem, ő egy szabad ember volt. Sosem nem volt szívesen belekeverni, hogy politikaiba. És sosem nem szereti a társadalomnak, hogy mondjam irányító...

– elítjét?

MIN: ...igen, igen, persze. És ha ez a szempontjából szerintem Li Bai természeti, szóval nem tetszik neki, szerintem konfucianusnak ilyen, hogy mondjam, nézet. De ha mondjuk egy költőként, nagyon tisztelte Kong zit, mert maga ő egy nagy bölcs. Szerintem mindenki így fogadja őt. Kínai történetben majdnem, hát nem majdnem, nagyon sok császár mindig így kezdik, hogy amikor ő...ő...hogyan is kell mondani, trón...

– ...trónra kerül...

MIN: ...igen, igen, persze...

– ...akkor ő is a konfucianizmus ellen van. De amikor már trónra kerül, szükségképpen ő is, az új császár, visszatér a konfucianizmushoz...

MIN: ...igen, mert ez mindig így volt. Egy feudalista Kína akármelyik császár, akár csak ma, amikor felismeri konfucianus nagysága, vagy ki tudja használni, akkor lehet megtartani a hatalmat.

– Tehát egy kínai császár, akár régen, akár ma, csak akkor tudja megtartani a hatalmat, ha konfucianus elveket vall. Miért csak a konfucianizmus alkalmas arra, hogy fönntartsa a társadalmat? Más társadalomfilozófia miért mondana csődöt? A ti történelmetek azt bizonyítja, hogy amikor eltértek a konfucianizmustól, akkor abból mindig nagyon nagy baj lett?

MIN: Igen, így volt, mert a Kong zi is megalapította egy ilyen nagyon szigorú rend, egy hierarchiát egy társadalomban. Van egy nagyon világos példa, Kong zi azt mondta, hogy: a császár az császár, a hivatalnok az hivatalnok, az apa az apa, a fiú az fiú. Szóval nem lehet fordítva a viszonyok. Ha a császár parancsol, hivatalnoknak mondja, meg kell halni, akkor hivatalnoknak természetesen el kell fogadni, és meg kell halni. A apja parancsolja fiúnak, neked muszáj meghalni, fiú muszáj meg kell halni. Ez Kong zinak alapvető gondolat. Mert ha megmarad ilyen viszony, akkor lehet társadalmat tartani. Szóval akkor nagyon fél, ha fiú ellenáll apjának. Ugyanolyan, ha hivatalnok vagy nép nem szabad ellenállni császárnak. Mindenki fogadja Kong zinak ez gondolat, akkor természetesen a császár nagyon könnyű lehet uralkodni népen. S ez is volt oka, hogy Szun Jat-szen, amikor kínai forradalom kezdett, akkor ő is így ellenállt Kong zi ellen. Mao, az ugyanolyan. Vagy a taiping felkelésnél. Szóval nagyon sok példa van a kínai történetben. Ez mindig így volt, mert neki, aki megy a hatalomért, neki nincs joga ellenállni a császárnak. Most ugyanolyan. Mai kínai elnök Jiang zemin, látod, most trónon van, és akkor ide jön Qufu, és azt mondja, fel kell újítani mindent a városba, új múzeumot építeni Kong zinak, rengeteg pénzt adja neki.

– Tudom, mire célzol, arra, amit Qufu másik végén láttunk, hogy csináltak egy egészen elképesztő giccserdőt Konfuciusz életéről. Hatalmas táblaüvegekre, erősen vásári stílusban, rikító színekkel megfestették Konfuciusz életét, születésétől a haláláig, és ezt egy nagy,

labirintikus folyosórendszerben helyezték el, minden egyes képet hátulról megvilágítva. Nem ismertek irgalmat, amikor megszábták a stílusát. S ennek az egésznek a védnöke Jiang Zemin.

MIN: Akár ma, akár régen, ők mindig tudták, milyen hatással van Kong zinak. Amikor ellenáll Kong zinak, akkor neki egy bizonyos célja van, de közben is tudja, milyen nagy Kong zi.

– Úgy érted ezt, hogy a hatalom megszerzéséhez szembe kell fordulni a konfucianizmussal, a hatalom megtartásához pedig vissza kell térni hozzá?

MIN: Igen, igen, persze, hát ez nagyjából egy kör, hogy mondjam, végtelen kör. És akkor egész kínai történetben látható. Így volt. Nem csoda nekem se, hogy Li Bai tisztelte Kong zi. Hát olyan, mint egy nagy tudós, egy nagy bölcs. De ha Li Bainak, hogy mondjam, nem tetszik sok konfuciánus gondolat, szerintem meg is lehet magyarázni. Ez nem jelent, ő nem tisztel Kong zi. Azt nem lehet mondani, hogy Li Bai ellenállt Kong zinak, csak neki nem tetszik olyan rend. Az egész Li Bai szabad lelkétől függ. Költőként Li Bai mindig tudja, Kong zi nagy szellem.

– Ebben az esetben azonban különbséget kell tennünk Konfuciusz és a konfucianizmus között, noha az ember azt gondolná, Konfuciusz és a konfucianizmus az egy és ugyanaz. De akkor ezt a különbséget meg kell állapítunk, s talán a következőképpen tehetjük ezt. Ha Konfuciusznál olvassuk, hogy a fiúnak tisztelnie kell az apját, lehet, hogy egészen mást jelent, mint amit ez a császárkorban jelentett? Konfuciusznál nem az az alapvető, hogy a fiút ne kelljen kényszeríteni erre a tiszteletre, hanem hogy a fiú érezze ezt a tiszteletet az apja iránt? Mert akkor mondhatnánk, hogy ezzel szemben a valóságban, vagyis a konfuciánus császárkortól a császár már kényszeríti a fiút arra, hogy atyját feltétel nélkül tisztelje, s hogy a hivatalnok tisztelje a császárt. Mondhatjuk-e, hogy Konfuciusznál az áll, hogy az a helyes állam, ahol a fiú tiszteli az apát, s nem az a helyes állam, ahol az állam kikényszeríti, hogy a fiú tisztelje az apját? Ez nagyon nagy különbség volna egy filozófiai gondolat és egy társadalomirányító elv vagy törvény között.

MIN: Nem mondhatjuk így. Kong zinál van egy mondat: A fiúnak az atyja, a hivatalnoknak a császár parancsát feltétel nélkül kell elfogadnia, akkor is, ha a parancs halál. Akkor is el kell fogadni, nem csak egy belső, hanem külső, szóval mindegyik. Gondolkodás nélkül kell elfogadni, csak ilyenkor lehet egy társadalom tartani békét. Ez Kong zi alapvető gondolat.

– Én azt próbálom most megérteni, hogy mi a különbség aközött, ha Konfuciusz mondja, vagy a császár. Ha Konfuciusz mondja, akkor azt mondja, az a helyes, ha a fiú saját magától tudja azt, hogy neki meg kell halnia, ha az apja úgy akarja. Ha a császár mondja, hogy az a helyes, ha a fiú meghal, amennyiben az apja úgy parancsolja, akkor ez már nem ugyanaz. Ebben az esetben a császár kikényszeríti ezt az engedelmisséget. Pedig látszólag ugyanarról van szó. Mind a ketten ugyanazt mondják.

MIN: De van egy előfeltétel. Kong zi azért mondta ilyent, mert neki van egy előfeltétele. Mert a császár Égnek Fia, neki nincsen hibája, és ezért gondolkodás nélkül el kell fogadni, amit mond. Csak az igazi társadalomban nem mindig így van.

– Hogy az Ég Fia a császár?

MIN: Igen.

– Akkor te nem vagy konfuciánus...

MIN: Nem vagyok.

– Mert akkor ilyet nem mondhatnál. Ha konfuciánus lennél, akkor te tudnád, hogy az a helyes, ha te soha nem kérdezed meg, hogy ez a császár jó császár-e, vagyis az Ég Fia-e.

MIN: Igen, igen, persze.

– Neked mint konfuciánusnak el kéne fogadnod azt, hogy aki a császár, az az Ég Fia.

MIN: Igen, igen, és szerintem Kong zi nagyon sokszor becsapott népet, szóval lehet így mondani. Mert ő mondta, ha ő most már trónon van, ő az Ég Fia. De az nem volt igazi. Mert minden császár, aki trónra kerül, az addig nem volt Ég Fia. Csak amikor odakerül, ő mondja, ő Ég Fia. De ez előtt volt mondjuk csaló.

– Értem én, mire gondolsz, bár mindig úgy gondoltam, hogy itt egy rítus értelméről van szó, amit nem lehet a hétköznapi ész szempontjából megítélni. Konfuciusz szövegeiből én azt vettem ki, hogy igen, attól a pillanattól kezdve, hogy a kínai birodalomban valakit császárrá koronáznak, az az Ég Fia, amit a rituális esemény megtörténte után, hogy ugyanis valakit az Ég Fiává avatnak, már nem lehet vitatni, azaz van egy Nagyobb Erő, a Felavatás, ami után már nem az emberre van bízva, hogy megítélje, ki lehet császár s ki nem. A császári koronázás rítusától kezdve a kínai császárra nem vonatkoznak az emberi törvények. Attól kezdve az már nem ember, még pontosabban: éppen attól nem az. Olvastam Konfuciusznál, hogy bizonyos alapvető kérdéseket „nem lehet” az emberekre bízni. Egy kínai nem ítélné meg a császárt, mert ez ahhoz a képtelenséghez vezetne, hogy egy ember ítéli meg az Ég Fiát. Ha az ember véleményétől függene ez, ha az emberre volna bízva, hogy megítélje, méltó-e ez vagy az az Ég Fia címre, akkor az egyik ember azt mondaná, hogy igen, a másik azt mondaná, hogy nem, vagyis hétköznapi ésszel ítélné egy transzcendens felett.

MIN: Semmi baj nem volt, mikor az Ég Fia jó császár volt, ilyenkor konfuciánus elv, hogy mondjam, jól működik. De ha császár rossz, a konfucianizmus rossznak segít. A konfucianizmusnak a politikai nézete nem is egy teljesen igazságos gondolat.

– Sőt, hát emberi szempontból nemcsak, hogy nem teljesen igazságos, hanem kifejezetten igazságtalan. Csak az a kérdés itt, hogy minek tekintjük, egy pusztán ideológiának, vagy egy egységes, az egész kozmoszt magyarázó filozófiai rendszernek, amelynek megvannak az emberi társadalom működésére vonatkozó következményei. Egy szakrális kozmosz leágazása tehát az emberi, azaz a kínai társadalom, amiből az emberi igazságosság kritériumai ki vannak zárva.

MIN: Kong zinak csak a császár fontos volt, szóval császár minden embernek fölött. Kong zi kizárólag a császárral foglalkozott.

– De ha a császárnak szolgál, nem a birodalom egységének egyedül lehetséges módját szolgálja-e?

MIN: Igen, igen, persze. Azt biztos lehet mondani, hogy nem az emberi igazságosság vezérelte. Szándékosan, tudatosan elfordult ettől, s kivette, hogy mondjam, emberek kezéből döntést.

– Ugyanakkor viszont Konfuciusz azt mondja, hogy a konfucianus elveket a császárnak is be kell tartania.

MIN: Igen, igen, a császárnak is jónak kell lenni, szeretnie kell a népet. Ez is Kong zi tanainak a része, amihez azonban csak néhány császár tartotta magát.

– Már sok minden világos, de valami még mindig nem, hogy akkor hát hogy is gondoljam el Li Bai és a konfucianizmus viszonyát. Mondhatjuk azt, hogy Li Bai nem volt konfucianus?

MIN: Szerintem Li Bai ő maga, az nem egy politikus. Politikai helyzet, a társadalomnak a helyzet nagyon kevésbé befolyásolt őt. Egy szabad ember, élvezett a saját életet, kimondta a saját érzéseit, a természeti szerelmet, olyan, mint egy szabad művész. Nem érdekel politika. Neki nagyon messze van a konfucianizmus. Én nem hiszem, hogy Li Bai szándékosan ellenállt Kong zi ellen, vagy valami. Kong zi nézetei nagyon más, mint ő. Ő nem antikongfucianus volt, hanem nem foglalkozott a konfucianizmussal.

– Igen, tényleg, ahol filozofált, ott mindig taoistának mutatkozott. De ezzel kapcsolatban is van egy érdekesség Lao zi és Konfuciusz társadalomfilozófiájában, egy hasonlóság ugyanis, mert Konfuciusz azt mondja, az a helyes, ha mindenki azzal azonos, ami ő, Lao zi pedig azt, hogy az a helyes, ha mindenki marad saját helyén. Ez kétségtelenül hasonlít egymásra, nem?

MIN: Így van, de van itt egy lényeges más. Lao zi a legtöbb tanács adott uralkodónak, hogyan kell szeretni a népet. Kong zi pedig fordítva. Neki legtöbb tanács ad a népnek, hogyan kell fogadni a császárt. Lao zi szellemében létezik egy kínai közmondás, ami úgy hangzik, hogy a víz meg is tarthatja, de fel is boríthatja a hajót, vagyis, ha a császár szereti a népet, a nép is szeretni fogja a császárt.

– Min, az ugye nem véletlen, hogy az elmúlt pár ezer évben a kínai állam önmagát konfucianus és nem taoista elvek alapján rendezte be...?

MIN: Nem, ez valószínű nem véletlen, és van még egy ilyen különbség. Lao zi azt mondja, hogy ő ad egy embernek, egy ilyen egyéni embernek teljes világ. Kong zi azt mondja, ha te szegény és kicsi vagy, szegény és kicsi is kell maradni, és a gyereked is szegény és kicsi lesz. Lao zi azt mondja, nem baj, hogy szegény és kicsi vagy, a te egyéni világ nagyon nagy. Ez kettő nagyon más.

– Ezek után miért nem állítják szembe a kínaiak egymással a konfucianizmust és a taoizmust?

MIN: Néha szembeállítják! De igazából nem a taoizmust, hanem Fa filozófiát állítják szembe a konfucianizmussal. Fa filozófiája, amit ti Európában legizmusnak hívtok, lázadás filozófiája, ez kerül elő, ha szembe kell fordulni a konfucianizmussal.

– Rémületes kedvencünk, Qin Shi huangdi?...

MIN: Igen, igen, persze, Qin Shi huangdi is, vagy Mao. Az egyik keze fa, a másik keze ru, vagyis konfucianus.

– Álmos vagy?

MIN: Nagyon álmos. Már a szememet sem bírom nyitva tartani.

– Akkor aludjunk. Jó éjszakát.

MIN: Jó éjszakát.

– Holnap Luoyang?

MIN: Holnap Luoyang.

Gonosz város a Luo folyó északi partján

Az éjszakai járat, amelyre Yangchuban szállunk fel este hat felé, reggel fél ötkor éri el a Sárga-folyónak nagyjából a közepén, az onnan leágazó Luo-folyó mentén az egykor híres Luoyangot, a hajdan virágzó Keleti Fővárost. Valószínűleg idegen még soha nem szállt ki itt, aki ennyire ne tudta volna, hova érkezett. Az állomás előterében s az állomás előtti téren diabolikus kép fogad: hajnali fél ötkor több száz ember próbál egy-két yuant keresni, ki ezzel, ki azzal. Öregasszonyok rossz minőségű térképeket árulnak, mások szállást ajánlanak, megint mások taxit az érkezőknek. Olyan sivítő zaj van, amilyent soha nem hallottam életemben. Mintha piranákkal teli vízbe estünk volna, amikor kilépünk közülük.

Eddig is sok szegényt láttunk, de ezek az arcok itt nem a szegénységből következnek: sugárzóan rútak, elvetemültek, agresszívek és gátlástalanok. Később keresztül-kasul járjuk a várost, és döbbenet tapasztaljuk, hogy nem igaz a hír, miszerint Luoyangban alig maradt valami a régi fényből, mivel a helyzet az, hogy Luoyangból nem maradt semmi. Én sokáig nem tudom elhinni, hogy így van, de estére feladom a keresést. Csak iszonyatos nyomor mindenütt. Sok millió ember iszonyatos nyomora.

Este már tudom: az egyetlen biztonságos pont a hotelszoba. Ez az a város, ahol Li Bai oly boldog heteket töltött? Hogy múlhatott el egy kultúra ilyen nyomtalanul?

Másnap reggel egy taxiba szállunk, hogy kivigyen 20 kilométerre keletre a buddhista Fehér Ló-templomhoz. A taxis fiatal nő, nagyon kemény vonásokkal, férfias határozottsággal.

TAXISNŐ: Pekingben becsapják a turistákat?

– Nem túlzottan.

TAXISNŐ: Itt nagyon kell vigyázni. Itt nagyon be fogják csapni.

– De mivel lehet becsapni, ha nem veszek semmit?

TAXISNŐ: A Fehér Ló Templom előtt van egy olyan műanyagból készült fehér ló. Az előtt lehet lovas fotót csinálni. Ha a turista nem beszél meg az árat, és úgy ül fel, akkor, amikor leszáll, 100 yuant is elkérnek, 10 yuan helyett. A Longmen-templomnál is nagyon kell vigyázni. Műveletlen parasztok mennek oda, és film nélkül csinálnak fotót. Azt mondják, majd küldik a képet, te fizetsz, megadod a címed, de a fényképezőgépekben nincs film. Én azt ajánlom, nagyon vigyázzanak...

- Köszönöm a tanácsot, de mondja már meg, mi lett a régi városból?

TAXISNŐ: Régi város?

- Igen, a régi. Maradt belőle valami?

TAXISNŐ: Szerintem semmi. (nevet) Ahol fölszálltatok, ott van egy felújított templom.

- Mi az oka ennek a teljes pusztulásnak?

TAXISNŐ: A forradalom idején Mao szinte mindet felégettette a vörösgárdistákkal. Nem a lakóépületeket bántották, hanem a régi műemlékeket.

- Na de akkor hova tűntek a régi lakóépületek is?

TAXISNŐ: Hát, a régi házak azok többnyire összedőltek. Amik mégsem, azokat az utcák szélesítésekor mind lebontották.

- De az emberek azért emlékeznek még a régi Luoyangra?

TAXISNŐ: Én egész őszintén megmondom. Szerintem itt már senki sincs, aki emlékezne. Ráadásul én nem is vagyok idevalósi. Háromévesen költözött velem ide a családom Shanghaiból.

- Úgy látom mindjárt megérkezünk. A tanácsokkal együtt mennyi az út?

TAXISNŐ: Mégér neked 30 yuant az egész?

Vendéglős Luoyangban

Vendéglő a centrumban. Vacsora után az asztalhoz kéretem a tulajdonost. Középkorú, magas, pocakos, elégedett férfi. Sötét tekintettel mér végig, aztán leül.

- Tudja, ez az utolsó estém Luoyangban. Láttam a nagy látványosságokat a városon kívül, de én Luoyangot akartam látni, a régi Luoyangot.

VENDÉGLŐS: Abból nem maradt semmi.

- Hát azt már tudom, de mondja csak, milyen volt az a régi? Nem ismer valakit, aki emlékszik valamire?

VENDÉGLŐS: Nem ismerek ilyet. A város fejlesztésekor mindent lebontottak. Én azonban tudok valamit. Tudom, hol van az egyetlen maradvány a régi városból. Egy Tang-kor előtti faldarab. Ha akarják, megmutatom. És akkor mindent láttak a régi Luoyangból. (nevet)

Elindulunk a Keleti utca felé. Hamarosan egy szűk sikátorba jutunk. Két oldalt a nyitott ajtók előtt nagy füzérekben állnak, guggolnak az emberek. Olyan, mint a pokolban. Vergilius érezhetett hasonlót Danténál. A vendéglős elől megy, s én újra próbálkozom.

– A gyerekkorára még nyilván emlékszik. Hogy nézett ki Luoyang akkor?

VENDÉGLŐS: Gyerekkoromban? (legalább egy saroknyit hallgat) Úgy emlékszem, akkor már nem volt meg a városfal. Az öregek meséltek, de csak arról, hogy a háború idején nagyon szegények voltak a luoyangi emberek. Tudja, mit jelent az, hogy Luoyang?

Megérkezünk a sikátor egy pontján a falmaradványhoz. Döbbsenten, megilletődötten csak állunk, és nézzük. Ez minden. Ennyi maradt Luoyangból. A vendéglős, mintha valami tréfás történetet mesélne, folytatja.

VENDÉGLŐS: Na, tudja? Mert kevesen tudják, hogy Luoyangnak két jelentése van. Általában csak az elsőt ismerik, hogy „város a Luo-folyó yang partján”. De van egy másik jelentése is, mert Luoyang azt is jelenti, naplemente.

Nem hallom Min tolmácsolásának utolsó szavait, ezért visszakérdezek.

– Micsoda?

MIN: Azt mondja: nap-le-men-te!

A xi'ani kapcsolat

Luoyangból, a kárhozat helyéről, ahol a nyomor és az átok egy nagyjából hat milliós gonosz várost szült, egy újabb éjszakai vonattal menekülünk tovább. Amikor kiszállunk Xi'anban, olyan, mintha a Pokolból a Világba érkeztünk volna meg.

LI XING: Nagyon örülök, hogy Xi'anban találkozhatom egy magyar íróval. Én a Shaanxi tartomány írószövetségének elnökhelyettese vagyok. Barátaim és kollégáim mind írók. Kritikusként dolgozom, elbeszéléseket és regényeket kritizálok. Úgy beszélnek rólam, mint aki nem az írók ellensége, hanem a barátja. És ez igaz, mert én a saját szívemmel értelmezem a műveket. És igazságos vagyok. Ezért nem utálnak az írók, ezért szeretnek. És azt remélem, te sem fogsz megutálni engem. Itt ülünk, Li Bairól beszélgetünk, és remélem, megszeretsz.

Felemeli a poharát, koccintunk. Előttünk egy nagy üveg Konfuciusz pálinka Qufuból.

– Sokat sétáltam Xi'anban. Próbáltam elképzelni Changant, ahogyan Xi'ant régen hívták. Tudjuk, hogy Li Bai másfél évet töltött itt. De nagyon nehéz elképzelni, milyen város is volt az, amibe Li Bai megérkezett a 8. század közepén.

LI XING: Ma a város térképe akkora, mint ez az asztal itt, és 7 millióan vagyunk benne. Li Bai idején hússzor nagyobb területen feküdt, mint most. Hússzor nagyobb, mint ez az asztal! Azt, hogy hányan laktak akkor, nem tudjuk. Annyi bizonyos, hogy mint a Selyemút központja, a világ legnagyobb városa volt. Rengeteg olyan „fan”-ból, negyedből állt, ahol a

gazdagok éltek. Itt az északi részen (mutat a pálinkáspoharam felé az asztalon) állt a császári Palota. Ezekon kívül, tudod, számtalan üzleti negyed és utca! Aztán ott voltak a yuefan-ok is, a zenei szórakoztató kerületek. Tudjuk, hogy a Tang-kori utcák pontosan olyanok voltak, mint ma...

– Tehát derékszögűek. (És én is vonalakat húzok a levegőbe a pálinkáspoharak fölött.)

LI XING: Igen, igen, derékszögben minden. A hagyományos kínai építészetnek megfelelően, tehát észak-déli tájolásban. Li Bainak van egy verse, és abban található két mondat, melyből kikövetkeztethető, hogy egy gazdag fanban lakott, s mellesleg az is, hogy látta, a gazdagok milyen pazarlón élnek. Az a két mondat így hangzik (mély átéléssel előadja).

MIN (Li Xingnek és nekem egyszerre, tehetetlenül széttárva karját): Ezt képtelen vagyok lefordítani...

LI XING: Jó, jó... rendben

– A lényeg, hogy tehát nem a császári palotában lakott.

LI XING: Persze, hogy nem, ő csak egy hivatalnok volt.

– Költő, zenész, táncos, az kívül élt mindig?

LI XING: Li Bai a Hanlin, a császári akadémia tagja volt. Mai kifejezéssel élve: titkár. Magas rangú titkár. Titkárkodott tehát, a császár belső, külső ügyeit segítette kezelni. A Yang guifei-darab szerint valószínűleg a külügyeket bízták rá. A lakóhelye nem lehetett messze a császári palotától. Ha túl messze lett volna, nehezebbé esett volna bemenni dolgozni. Egyszerűen a császári udvar tiltotta, hogy külső emberek bent lakjanak a palotában.

– Szerette a császár Li Bait?

LI XING: Tang Xuanzong?

– Igen.

LI XING: Kellott, hogy szeresse. Li Bainak igen nagy volt a híre, és a személyisége is nagyon hatott az emberekre. Tang Xuanzong régóta hallott róla. És ezen kívül Li Bai és Tang Xuanzong ugyanolyan családi nevet viseltek, tudniillik mindkettőt Linek hívták. Ez pedig közös őszülökét jelentett. A császárnak emiatt is szeretnie kellett Li Bait. Meg aztán úgy tudjuk, hogy Li Bai nagyon megnyerő külsejű férfi volt.

– Tényleg, hogy nézett ki?

LI XING: Hát, én is csak elképzelni tudom. Amikor megláttalak téged, az első pillanatban arra gondoltam, ez olyan Li Bai-féle. (nevet) Csak a szeme, az biztos nem kék volt, mint a tied. Komolyra fordítva a szót, a leírásokból úgy tűnik, Li Bai magas, elegáns és zseniális volt. A császár már az első látásra úgy érezte, egy régi barátja áll vele szemben.

– Van egy térképünk. Megmutatnád, hol volt a Tang-városfal? Csak körülbelül. Ez egy régi térkép Changanról.

LI XING: (hosszan tűnődik a térkép fölött) Nem tudom pontosan.

– Csak nagyjából.

LI XING (Min számára érthetetlen shaanxi-i tájszólásban különböző utcákról kezd beszélni a kísérőjével, de láthatóan az is tanácstalan.): Hát... hol is vagyunk most? Nézzük... Qiefang utca... A régi északabbra volt... Itt meg állt egy templom, a Hanyüan-templom, de...

– (rámutatok a térkép egy pontjára) Most itt vagyunk.

LI XING: Nem biztos... A Hanyüan már nem maradt meg, de a romjai még igen... Itt volt, látod? Megtalálták a helyét... Itt meg egy Xinchin-palota állt... ez volt a császár kertje.

– De hol lehetett a régi városfal?

LI XING: Én tényleg nem tudom... Az a város hússzor nagyobb volt, és én csak egyszer láttam egy kutatási rajzon. Arra emlékszem, hogy még szabályosabbnak tűnt, mint a mai. A negyedek is sokkal szabályosabbnak, szabályosabb négyzeteknek látszottak. És tudnod kell, hogy a Tang-kor számított a buddhizmus virágkorának Kínában, és emiatt hatalmas buddhista templomokat építettek. Itt, a mai Chengning utcában álltak ezek a templomok... (véégigsimít a homlokán s hátradől a széken) De hogy Li Bai hol lakott, nem tudom. Valószínűleg a Xinchin-palotához közel. Tang Xuan gyakran töltötte itt az éjszakát. Yang guifei pedig a Hua chingcheben lakott, kint a Li hegyen, ahol már voltak, közel tehát egymáshoz.

– És hol volt a híres híd, a Ba-folyó hídja?

LI XING: A Ba folyó hídja? Itt van (mutat a térképen egy pontra) Banpo előtt... Itt van a Chan- folyó, és innen megy a Ba... A régi changani ember idáig szokta elkísérni a keletre induló barátokat.

– Visszatérve most megint ebben az iradatlan nagy városban, a Selyemút fővárosában, ebben a multikulturális metropolisban Li Baira, ő mint híres költő került Changanba. Anélkül, hogy bármilyen vizsgát letett volna, került állítólag a Hanlin tagjai közé, vagyis a császár környezetébe, de hogyan kell elképzelnünk egy költőt a changani udvarnál, mi volt egy költő szerepe, súlya, jelentősége ott?

LI XING: Ez a kérdés a kínai kultúrának a lényegét érinti. Kínában mindig volt egy „shi” osztály, amely megfelel a mai értelmiségnek. Ez az osztály a hivatalnokok bölcsője volt. Majdnem minden hivatalnok ebből a „shi” osztályból származott. Szóval, látod, ha meg akarok felelni erre a kérdésre, messziről kell kezdenem. A kínai társadalomban a „shi” és az uralkodó, az közel is állt egymáshoz és távol is. A „shi” egy önálló lelkeségű osztály volt. A „shi”, az értelmiségi. Ennek az értelmiségnek egy része újra és újra bejutott a hatalomba, viszont ezzel elvesztette saját belső autoritását, értékrendszerét, függetlenségét. A „shi” tehát a hivatalnokrendszer kiapadhatatlan tartalékcsoportjának számított. A „shi” másik része, amelyik nem akart, vagy nem tudott bekerülni a hatalomba, nem rokonszenvezett ezzel a hatalomba került réteggel. Ők, a kívülmaradtak, hűen tartották magukat a „shi” belső értékrendjéhez.

A konfucianizmus mindig befolyásolta az értelmiséget. A „shi” mindig igyekezett befolyásolni a politikát, és mindig szerette volna megvalósítani a saját álmait a politikában, de ugyanakkor távolságot is tartott a politikától, mert, hogy egy mai kifejezéssel éljek, a politika egy piszkos ügy. Akinek személyisége, vagy függetlensége van, az nem bírja a politika piszkát. Az uralkodó osztály mindig kihasználta a „shi”-t, miközben utálta. A „shi” viszont szerette volna megtartani saját önállóságát, tisztességét és a személyiség jogának tiszteletét. Másszóval: a „ru”-t, az emberséget. Szerintem Li Bai egy tipikus kínai „shi”. Egy mai kínai értelmiségi. Mert Li Bai egy mai költő. Véleményem szerint Li Bai versei nagyon modernek. Egy kicsit sem tűnnek régieknek.

– Nekem is nagyon rokonszenves Li Bai személyisége, és ez a személyiség elképzelhetetlen a szabadsága nélkül. És ezért nehéz elképzelni őt a császár közelében. Hisz itt minden kötött, kényszerű, rituális. Hogy sikerült Li Bai-nak követni az udvari szabályokat?

LI XING: A „shi” tanulmányainak célja, függetlenségének és műveltségének felépítése mellett, hogy bekerüljön a hivatalnokrendbe. Ez a kínai értelmiség sorsa. Li Bai egész életének célja volt, hogy bekerüljön. Általában igaz, hogy a „shi” ezért cserébe hajlandó volt elrejtetni belső értékeinek egy részét. Li Bai természetesen olyan értelmiségi volt, aki egész biztosan nem viselte el az akkori társadalom sötétségét és erkölcstelenségét. Ami jelzi, hogy Li Bai milyen volt, az éppen az, hogy csak másfél évig bírta Changanban. Belső értékrendje miatt Li Bai egész élete kudarcba fulladt. A feudális társadalomban a legnagyobb karrier nagy hivatalnoknak lenni. Az egyik oka annak, hogy Li Bai ilyen nagy költő lett, éppen az a kudarc, hogy ő megbukott ezen a vizsgán.

– Mi vezetett pontosan ahhoz, hogy el kellett mennie Changanból? A híres ágyasnak, Tang Xuanzong félelmetes szerelmének, Yang guifeinek volt köze ehhez?

LI XING (komolyra vált arccal): Az eddigi adatok alapján Yang guifei rokonsága a császár előtt befeketítette Li Bait. Nagyon sok rosszat mondtak róla. A Yang és a Shi család is.

– Miért utálták Li Bait?

LI XING: Ennek az okát nem tudom. Csak gondolkodom rajta. 1. Li Bai túl nagy figura volt, és így veszélyessé vált a Yang család számára. 2. Li Bainak és a császárnak közös volt az őszülője. Yangék félték, hogy Li Bai mint rokon is túl közel kerül a császárhoz. 3. Li Bai mélyen lenézte a Yang családot és különösen Yang guifeit. Egy kínai értelmiséginek a gondolatvilágában egy férfi felesége csak azt a szerepet játszhatja, amit a konfuciánus erkölcs számára szigorúan megszab, és az a teljes alárendeltséggel azonos. Yang guifei túl messzire ment ahhoz képest, hogy végül is egy ágyas volt. Politikai ambíciói voltak. Beleszólt a birodalom életébe. Li Bai ezért őszintén utálta őt.

MIN: Általában az emberek azt hiszik, hogy a viszony Li Bai és Yang guifei között nemcsak jó, hanem szerelmi volt.

LI XING: Rögtön megmagyarázom. Li Bai és Yang guifei között nem lehetett szerelmi viszony. Az első ok, hogy Yang guifei a császár ágyasa volt...

MIN: De nagyon sok legenda szerint közöttük volt valami...

LI XING: Nem. Kizárt.

LI XING KÍSÉRŐJE (most először és utoljára szólal meg, nagyon szenvedélyesen): Li elvtárs, van, aki így gondolja ma.

LI XING (a lehető leghatározottabban): Ez nem történhetett meg! A második ok ugyanis az, hogy Li Bai egy hagyományos konfucianus volt. (nagyon hosszú csend). Li Bai elfogadta a konfucianizmust. Li Bai gondolkodásmódja hagyományos volt. Nagyon sok verse bizonyítja ezt. Az ő esetében nem beszélhetünk társadalomkritikáról. Ő sosem kárhoztatta, sosem támadta a császárt, soha nem helyezkedett vele szembe, ellenkezőleg, mindig kimutatta a tiszteletét a császár iránt. Van egy Li Bai vers, ami bizonyítja ezt: An neng Zui mei zhi yaO shi quan gui/shi Wo bU neng kai xin yan/

Meg kell mondanom, hogy a hagyományos kínai értelmiségnek alapvető dilemmája ez. Az öntudat és a viselkedés értékrendje. Ebben a híres versben, az előbb idézett sorokban Li Bai kárhoztatja ugyan a hatalmast és a gazdagot, de nem a császárt. (felkiált) De nem a császárt! Nem magát a császárt, hanem az alattvalókat! Amikor azt mondja, hogy ő nem akar meghajolni a gazdag és hatalmas előtt, akkor az nem vonatkozik a császárra. Ha a kínai értelmiségit eltávolítják a hatalomból, akkor ez mindig így volt és így van. Hogy nem hajol meg. Miután eltávolították, Li Bai sem más. A két Li Bai verssor ezt fejezi ki. Ez tipikus!

– Látjuk-e valamennyire Tang Xuanzong vonásait? Akkor az Ég Fia volt, ma egy jelentős császár. Milyen ember volt Tang Xuanzong ?

LI XING: Mai szemmel nézve a dolgot, fiatal korában, azaz 54 éves kora előtt igazságos, rátermett, jó császár volt. Utána azonban a gondolkodása zavaros lett, és hibákat követett el. (kissé lehalkítja a hangját.) Amikor egy uralkodó, legyőzte már az összes ellenségét, és elérte a hatalom abszolút csúcsát, akkor végtelenül magányos lesz. Ez a hatalom magánya.

– Milyen személyiség volt Tang Xuanzong?

LI XING: Tang Xuanzong és Yang guifei között nem pusztán erotikus viszony állt fent. Yang guifei kiemelkedő figura volt. Egy igazi nagy tehetségű asszony. Kora legnagyobb szépsége, ám emellett kora egyik jelentős zenésze, táncosa, énekesnője, zeneszerzője. Valóban elvarázsolta a környezetét. Kínában, ha egy férfi elér egy nagyon magas hatalmat, akkor elszigetelődik a környezetétől. Amikor pedig egy császár elér egy végtelen hatalomhoz, akkor zárkózott, végtelenül zárkózott lesz. Ilyen helyzetben szinte lehetetlen bensőséges kapcsolatba lépnie egy alattvalóval. Ez a lehetetlen történt meg ebben az esetben. És így már érthető, hogy Yang guifei alapvető szerepet játszott Tang Xuanzong hétköznapi életében és érzelmi világában. De mindez csak azért történhetett meg, mert Yang guifei maga rendkívül értelmes és tehetséges nő volt. A legendákat most mellőzve: idősebb korában, az An Lushan-lázadás idején Tang Xuanzongnak nézeteltérése támadt néhány miniszterével. A lázadók követelésére s e miniszterek hallgatólagos beleegyezésével megölték Yang guifei-t. A lázadás másik közvetlen hatása, hogy Tang Xuanzong át kellett adja a trónt a fiának. Amit ő utolsó éveiben tett, az nagy kárt okozott Kínának. Yang guifei és a császár kapcsolatának az utolsó szakasza a birodalom szempontjából végzetesnek bizonyult.

– Kedves Xing, szeretnék visszatérni Changan hétköznapi életéhez... Hogy nézett ki ez az élet? Jött egy futár, hogy Li Bai menjen a palotába? Azt mondta Tang Xuanzong, hogy gyere Li Bai, és olvass már fel néhány verset? És igaz, hogy tényleg maga a nagy Tang Xuanzong zenésített meg egyet-kettőt ezekből? Maradt fenn ebből valami?

LI XING: Kezdjük az elején. Ma egy színházban a vezető és felesége az első sorban középen ülnek. A többiek mögöttük. De a Tang-korban nem így volt. A császár és az emberek között mindig nagy távolságot kellett tartani. Középen a császár, az emberek meg messze tőle, hátul, oldalt.

Ami Tang Xuanzongot illeti, egész biztos, hogy maga is írt zenét. Volt például akkoriban egy híres zeneműve, a Li Kui Nian . Yang guifei maga is szerzett zenét. Így hát az, hogy Li Bai zseniális verseitől föllelkesülve Tang Xuanzong zenét írt volna egyre-egyre, nagyon is elképzelhető.

– Nem vagy fáradt?

LI XING: Ó, nem. Nagyon szívesen válaszolok. Kérdezz csak!

– Egy nyugati olvasó nagyjából sejtheti, mi Li Bai viszonya a taoizmushoz. De nem látja ezt a viszonyt tisztán a konfucianizmushoz és a buddhizmushoz.

LI XING: Li Bai lényének mélyén egy konfuciánus rejtezik. A konfucianizmus, tehát a „ru” volt a hivatalos kultúra. Amikor megbukott a politikai pályán, akkor valóban a természeti világ felé fordult, és ott igyekezett megtalálni önmaga belső egyensúlyát, de ez nem jelenti azt, hogy taoista volt. Szerintem Li Bai egy tipikus értelmiségi, azaz konfuciánus volt.

– Nem taoista szerzetesek nevelték fiatal korában?

LI XING: Ez igaz. Volt egy taoista szerzetes, aki még gyerekként magához vette. Ennek köszönhetően bontakozott ki benne a természet iránti olthatatlan csodálat. A taoisták mindig a legszebb természeti közegben éltek. Én magától értetődőnek látom, hogy Li Bai bukása után sorra felkereste a híres, szép természeti helyeket.

– Csak a bukása után lett ennyire fontos a számára a természeti szép?

LI XING: Li Bai 25 éves koráig Sichuanban élt különböző helységekből. 25 évesen elbúcsúzott Sichuantól, és soha nem tért vissza. Élete első 25 évében is rajongott a természetért, de igazán fontossá a bukása után lett a számára. Nincs olyan fontos hely, amit bukása után ne keresett volna fel.

– Hol volt a szülőhelye?

LI XING: A mai Kirgíziában. Az akkori Cuiye városban. De születése után nem sokkal az egész család átköltözik Sichuanba.

– Mi volt a nemzetisége? Ő is han volt?

LI XING: Han, han. Szigorúbban szólva az ő nemzetsége a Tang-dinasztia Li családja. Különbözik az én családom is Li...

– Tényleg? Ez nagy megtiszteltetés...

LI XING: Igazából a Li család az akkori chang nemzetséghez tartozott a mai Gansu tartományból. Nagyon közel álltak a hanokhoz. Később a changok teljesen beolvadtak a

hanok közé. Tehát szigorúan véve Li Bai chang nemzetiségű. A changok több mint nyolcezer éve eltűntek.

– /Szunk folyamatosan, szinte minden lényegesebb kijelentése után Li Xing odakoccintja poharát az enyémhez./ Li Bai költői jelentőségéről szeretnék most faggatni. Mindenekelőtt arról, hogy mi tette őt ilyen mindenek fölött való költővé a kínai irodalomban, mit gondolsz? Mi újat hozott ő akkor a Tang-korszakban?

LI XING: Qu Yuan óta Li Bai a legnagyobb költő. Qu Yuan és közte több mint ezer év van. Li Bai továbbfejlesztette Qu Yuan költészetének lényegét. Mégpedig a romantikát. Ez a közös benne és Qu Yuan-ban. Ezen belül nézve a dolgot, Li Bai megújította a már létező műformákat, de meg is alapozott egy-egy új műformát. Írt gufenget és qiyant, vagyis shit. Írt cit, amit igazán népszerűvé majd a Song-költők tesznek ötszáz évvel később. (gufeng = négy soros, szabadabb vers)

– Te tudod már, hogy nekem Li Bai egy megdöbbenően friss költő. De vajon így van-e ezzel más is Kínában? Mit jelent ma Li Bai? Egy halott, tiszteletreméltó hagyományt?

LI XING: Li Bai verseiben a mai napig van élet. Li Bai versei halhatatlanok. Ennek az az oka, hogy Li Bai nemcsak a verseit hagyta ránk, hanem a lelkét is! És nem egyszerűen egy művész lelkét, hanem a maga emberi lelkét! Li Bai nem pusztán a kínai költészetnek egy csúcsa, hanem csúcsa a kínai értelmiség emberségének is. Li Bai mélyen közös az értelmiséggel, s mint ahogy ő, ma mi is átélünk egy nagyon nehéz időszakot, amely nem adott lehetőséget arra, hogy az ember fenntartsa a személyiségét. Most eljött az idő ezt a személyiséget felébreszteni! Li Bai nagyon közel áll hozzám. Amikor megtudtam, hogy jössz, s hogy mi érdekel, újra olvastam Li Bait. Egészen megdöbbenem, mert úgy éreztem, mintha egy ma élő költővel beszélgetnék... (Könnyezik)

– Kedves Xing, engedj meg egy utolsó kérdést. Képzeld el, hogy 744-ben vagyunk Changanban. Most este fordult már az idő, s te egy itt élő neves értelmiségi vagy. Mit csinálnál, miután velem, egy idegen, mondjuk, költővel, már jól kibeszélgetted magad? Hova mennél innen, a fogadóból? Mivel töltenéd az estét?

LI XING: Ha a Tang-korban volnánk, akkor a legszívesebben gyönyörű táncosnők előadását nézném meg, és bort innék. Ha jó idő volna, akkor szívesen kimennék a város körüli hegyekbe. És versről beszélgetnék. Bor, táncosnők, vers!

– De hol volnánk? Hova képzeljük el?

LI XING: A Yüefang-negyedbe természetesen. Ez volt a híres zene-negyed. De ott aztán már könnyű lenne a választás, mert rengeteg nekem alkalmas hely volna. Nagyon nyitott, nagyon szabad, nagyon eleven volt az élet Changanban, s rengeteg külföldi élt itt.

– Jó, értem. Tehát a Yüefang-negyedben valahol. Ott ülsz, hallgatsz a zenét, nézed a táncosnőket, iszod a bort, s akkor egyszer csak mondjuk bejönne maga Li Bai. Akkor mi történne? Ez szerintem nem olyan lehetetlen.

LI XING: Ha Li Bai bejönne, az egész mulató nagyon boldog volna. Li Bait mindenütt ismerték, és tisztelték. Szerintem Li Bai első mozdulata, hogy felemelne egy borospoharat, és köszöntené az embereket.

– Ha a te aszталodhoz ülne végül, miről beszélgetnél vele a legszívesebben?

LI XING: Egyetlen egy dolgról, semmi másról. Azt a tanácsot adnám neki, hogy hagyja ott a császári udvart, az nem illik hozzá, hagyja a politikát, és élje a maga életét. Éljed, azt mondanám neki, a saját életedet, írd a verseidet. S akkor nem fogsz szenvedni.

De jó, a játéknak vége. A valóság sokkal sötétebbre sikerült. Li Bai, a mélyen konfuciánus, óriási ambícióval érkezett Changanba, úgy hitte, tanácsokat adhat majd a császárnak, s így beleszólhat a birodalom életébe. Hogy ezt nem tehette meg, ez Li Bai legnagyobb csalódása és szenvedése. Ekkor fordul a természet felé, elhagyja Changan, és soha nem jön vissza többet. Beleveti magát a természetbe, hogy enyhítse a fájdalmát. De ennek semmi köze Laozihoz, vagy Zhuangzihoz. Li Bai olyan „shi” volt, aki egész életében harcolt. A taoistát nem érdekli a társadalom. Li Bai mindig ez érdekelte.

– A konfuciánus: az harcol?

LI XING: Egy konfuciánus nem tud átlépni az adott kereteken. Li Bai, a konfuciánus, ugyanúgy nem tud átlépni, viszont ő: szenved tőle. Miért? Mert ő nem chatuo, azaz nem szabad. Olvasom, hogy Li Bai a holdban gyönyörködve iszik, és ha ezt olvasom, látom magam előtt őt, és sírni akarok. Hogy miért? Mert látom őt, ahogy a holdban gyönyörködve iszik, és nem szabad! Látok egy szenvedő lelket! Li Bai nagyon szenvedett. Kiisszuk a poharainkat, Li töltene újra, de a pálinkásüveg üres.

– Megittunk egy liter pálinkát?

LI XING: Meg hát. /Aztán hosszan elmereng, forgatja a poharat a kezében, látszik, hogy gondolatai még Li Bainál időznek. Végül leteszi a poharat, int a kísérőjének, és feláll, átölel./ Eljössz velem a Yüefang-negyedbe?

Egy este a pekingi hutungban

Wang professzor hatvanegynéhány éves, magas, súlyosan beteg férfi. Nagy, fekete szemüveget visel. Felesége Huang asszony, néhány évvel fiatalabb, csinos, ápolt, ijesztően határozott nő. Egy hagyományok szerint megőrzött, gyönyörű hutunglakásban fogadnak. Eredetileg egy órányi beszélgetésben állapodunk meg, de vendégszeretetüknek hála csak nyolc óra múlva távozzunk. Leültetnek egy klasszikus bútorokkal berendezett vendégszobában, s különleges jázminteaával kínálnak. Körben a mennyezetig mindenütt könyvek.

– Egy hosszú bemutatkozás helyett hadd meséljek csak arról, hogy nagy utazás után vagyunk barátommal, Yu Zeminnel. Azt nem mondhatjuk, hogy beutaztuk Kínát, és önök tudják, miért mondom ezt, de annyit igen, hogy éjszakai vonatokkal végigjárva a Sárga-folyó völgyi hajdani fővárosokat, majd körülnézve Sichuanban s végighajózáva a Jangcén, ezzel az utazással, mondjuk, érintettük a klasszikus Kínát. Legalábbis érinteni szerettük volna, hogy szeretett költőm nyomába jussak.

Nagyon sok emberrel találkoztam, és nagyon sok embert kérdeztem Li Bairól s a klasszikus kínai költészet mai jelentőségéről, végül már csak egy állandó kérdésem maradt, s ezt

szeretném Önökkel is megbeszélni, azt ugyanis, hogy mi volt Li Bai és a hagyományos filozófiai-vallási gondolatrendszerek viszonya.

WANG: Mindenekelőtt látnia kell a különbséget a konfucianizmus és a taoizmus között. A konfucianizmus arra való, hogy a társadalomban rend legyen általa, vagyis ez az emberek egymáshoz való viszonyát határozza meg. A taoizmus az egyes ember világát rögzíti. A kínai értelmiség ennek megfelelően él.

– Li Bainál hogy nézett ez ki?

WANG: Egy dolgot meg kell érteni. Ha a kínai értelmiségről beszélünk, akkor a kérdést nem lehet elválasztani a konfucianizmustól. Ez az első. Továbbá: minden kínai értelmiségi alapvetően konfuciánus, ahogy mi mondjuk: Kong zi az első tanító. Ez a második. A harmadik pedig, hogy a mai Kína fő szellemi áramlata a neokonfucianizmus. Természetesen ez nem a régi automatikus lemásolását jelenti, hanem egy megújított konfucianizmust. Viszont nagyon fontos tudni, hogy a kínai értelmiség nem csupán konfuciánus. A konfucianizmus és a taoizmus egymást mindig kiegészíti.

HUANG (Közbeszól németül): Mint Goethe mondja: „Zwei Seelen in einem Brust.”

WANG (Visszaveszi a szót.): Miért van ez így? Azért, mert ha az értelmiséginek sikerül mandarinná válnia, akkor konfuciánus. Ha nem, akkor mit tesz? Nem lehet öngyilkos! Valamiképpen el kell helyezze magát, valahogy meg kell találja a lelki egyensúlyát! És akkor van szüksége a taoizmusra. És a taoizmus ebből a szempontból nagyon egyértelmű. Akkor lép be a kínai értelmiségi életébe, amikor az olyan helyzetbe kerül, amikor „nincs se lehet, se nem lehet”, amikor tehát valami lehetetlen, de az is lehetetlen, hogy nem lehet. Gyakorlatilag ez áll elő, ha nem sikerül bekerülnie a mandarinok közé. És akkor megpróbál valami kiutat találni. Hiszen mindegy, mert ha száz évig él is, akár ha egy évig élne. Egyszóval: a konfucianizmus a világ, a taoizmus pedig önmagunk rendbetételének az eszköze.

És végül nagyon fontos, hogy nemcsak a konfucianizmusról és a taoizmusról van szó, hanem a buddhizmusról is, valamint a faról, a törvény filozófiájáról. Mindezzel azért kell foglalkozni így, mert meg kell érteni, hogy a hagyományos kultúra az nem leegyszerűsíthető dolog. A hagyományos kultúra nagyon bonyolult rendszer.

S még valami: tévedés azt hinni, hogy a taoizmus, az egy eredendő passzivitás. Van ugyanis egy nagyon is aktív elem benne. Hadd mondjak egy példát. A taoizmusnak az életre vonatkozó fogalma a lágyság. És a taoizmus szerint a leglágább dolog a víz. Azaz a lágyság a legnagyobb erő. Ezt mind jól meg kell érteni. Történelmileg nézve a taoizmusnak köszönhetjük az irodalmat és a művészeteket. A jelenünk szellemi vezérelvét pedig a megújuló konfucianizmusnak.

És akkor foglalkozzunk most egy kicsit alaposabban a konfucianizmussal. Az első, amit érinteni kell, hogy, mint az előbb mondtuk, egy értelmiségi mindig a konfucianizmus és a taoizmus kettőségének, egységének a szellemében él. A második, amit tisztázni kell, hogy természetesen a konfucianizmus a tengely. A harmadik, hogy különbséget kell tennünk a régi és az új konfucianizmus között. Mert az eredeti az a Zhou-kori konfucianizmus, ma pedig egy modern neokonfucianizmus van. Ez utóbbi összesen három-négy generációra megy csak vissza, és olyanok képviselik, mint Xiong Shili, Ma Yifu, Liang Sumin, Qian Mu, Zhang Xunli, a hongkongi Liu Shu Xi'an, Mao Zongsan, Xu Fuguan, Han Junyi. Ezek már mind meghaltak. De mondjunk élőket is, pl. Amerikában Yu Yingshi, Du Weiming.

A felsoroltak mind meg vannak győződve arról, hogy a konfucianizmusnak fenn kell maradnia, vagyis fel kell támadni Kínában. Az a véleményük, hogy a konfucianizmus képes

alkalmazkodni a modern élethez. És ennek három oka van: az első, hogy a konfucianizmus segítségével az ember meg tudja határozni önmagát. A második, hogy a konfucianizmus meg tudja oldani, szabályozni tudja az emberek egymáshoz való viszonyát, és három, hogy a segítségével az ember meg tudja határozni a viszonyát a természethez. Az újkonfucianizmus politikai tartalmát két részre lehet bontani, az egyik az ország nemzetközi viszonyainak felépítésében segít, a másik pedig a központ és a vidék viszonyának szabályozásában. És most pedig rátérhetünk az Önt érdeklő fő kérdésre. Általában azt szokták mondani, hogy a három nagy költő közül Du Fu képviseli a konfucianizmust, Li Bai a taoizmust, Wang Wei pedig a buddhizmust. De az túl leegyszerűsítő vélekedés. Valójában ugyanis mindhármuknál jelen van mind a háromféle gondolkodás.

Ami Li Bait illeti, arról a következőt tudom mondani. Li Bai a kínai szemléletben Qu Yuan mellett a legnagyobb romantikus költőnk. Li Bait olvasva meglepő modernséggel találkozunk. Azt mondják, aki Du Fut érteni akarja, az ne kezdje el olvasni 40 éves kora előtt, aki pedig Li Bait, az ne olvassa 20 éves kora után. És ebben van valami, mert Li Bai versköltészetének a lényege, az anyaga, a természete a szabadság. Li Bai a legnagyobb tragikus költőnk.

– Hogy érti, hogy tragikus?

WANG: Általános vélekedés szerint, ha Li Bai mandarin lehetett volna, akkor nem történik semmi. Végülis hogy kezdődött? A császár fogadta őt, és megadta neki a lehetőséget. De Li Bai átlépett ezen, és kitartott saját meggyőződése mellett. Vagyis a szabadság mellett. Inkább lemondott a lehetőségről, s nem lett mandarin, semmint olyan politikai nézetek megvalósítását segítse elő, amelyekkel nem értett egyet. Li Bai modern világnagyság.

– Hadd kérdezzem meg, valóban úgy látja, Li Bai jelentősége ilyen nagy a mai Kínában?

WANG: Li Bai mindig nagyon fontos szerepet játszott a kínai szellemi történetben. Ez így volt egészen napjainkig. Még a század első felének modernjei, Guo Moro, vagy Wen Yiduo is a legnagyobb mesterüknek tekintették Li Bait. Ez azért lehetett így, mert a kínai költők mindig tudták, hogy a hagyományt követniük kell, és ennek a hagyománynak Li Bai a legfontosabb része, megkerülhetetlenül.

Ma azonban, és nyilván Ön erre kérdez, a helyzet nagyon tragikus. Ki kell mondani, hogy a mai költők műveletlenek. Nem ismerik se Li Bait, se Du Fut, se A vörös szoba álmát. Ez az én legnagyobb szomorúságom. Wang Meng azt mondta, az íróknak művelődniük kell. De sajnos nem ebbe az irányba haladunk. A mai irodalmi élet nagyrészt tehetségtelen és műveletlen írókból, költőkből áll. Két hibás nézetet képviselnek: 1. elutasítják a hagyományt, és 2. hogy egy éjszaka alatt akarnak mindent megszerezni. Úgy tudom Önnek a helyzetet, a szomorú helyzetet a legjobban jellemezni, ha azt mondom, hogy ma egy író inkább kereskedő. És még csak nem is saját magát árulja. Hanem csupa másoktól levetett holmit.

HUANG (közbeszól németül): A tanítványaim vakon követik a nyugati irodalom mintáit, s úgy akarnak írók lenni. Műveletlenségük és hagyományellenességük azért olyan szomorú, mert pont Li Baitnál jobban senki nem hatott a kínaiak önszemléletére. És akkor nem ismerni Li Bait?! Nyugaton a helyzet más annyiban, hogy ott az olvasóra nem a költő hat közvetlenül, hanem csak, amit írt. Kínában a költő személyisége, a költő életmódja közvetlen azonosulási minta volt évszázadokon, évezredek át. Nálunk egy kínai értelmiségi önmagát mindig Qu Yuan és Li Bai személyiségével veti egybe. Qu Yuanról öngyilkosságának napján, több mint kétezer év óta, nagy ünnepséggel emlékeznek meg. A kínai költő személyisége hatott a 89-es diákmegmozdulásokra is! Nincs törés! Ez ugyanaz a tűz! És ennek az az oka, hogy a kínai szemlélet számára az értékek rangsorának élén nem a szép, hanem a jó áll. És ebben a Maoig

töretlen hagyományban most, Mao után nagyon nagy zavart okoz a posztmodern. Lelki zavarodottságról van szó. A nyugati irodalmi minta vak átvételével állunk szemben. És ez teljes csődöt jelent, mert másodlagos irodalom jön létre, s mert megszakad az a morál és etika, amely évezredek óta az irodalom, a költészet éltető forrása volt.

– Ahogy Önöket hallgatom, nem tudom eldönteni, mi következik a szavaikból, hogy ugyanis milyenek ítélik az esélyeket? Mire számítsunk, a hagyomány teljes pusztulására, vagy valami megújulásra? Mielőtt válaszolnának, szeretnék beszámolni Önöknek egy szörnyű, elkeseredett pillanatomról. Valahol a Shaolin-kolostor, a Longmen-i barlangtemplom és Qin Shi Huangdi-sírja után voltam már. Mert akkor egy sötét órán, fekvemben egy szállodai szobában azt gondoltam, lehet, hogy a maoizmus megsemmisítette a kultúrát, de akkor, a kulturális forradalom idején pontosan lehetett tudni, mi az a kultúra, ami megsemmisül. Ma viszont, talán még egy ennél is veszedelmesebb és megalázóbb folyamatnak vagyunk a tanúi; annak ugyanis, amikor ez a kezdődő kapitalista harács-szellem a kultúra romjai elé áll, nem érti, áruvá teszi, és meghamisítja a lényegét. Szeretném Önöknek jelenteni, hogy nincs már Shaolin-kolostor, ami a helyén maradt, az egy alacsonyrendű, agresszív, mocskos üzlet, turizmus, ócska szemfényvesztés.

HUANG (lelkesen közbevág): Amennyiben le tudná nekem írni mindezt németül, én azonnal kiadatom Kínában!

WANG: Alapjában véve ezek a tények. De én mégis úgy érzem, hogy a kulturális forradalom pusztítása alapvetőbb. A mai Kína, ahogy Ön mondja, a kapitalizmus útján jár, mások ezt felhalmozási periódusnak nevezik. Van ugyan egy marxizmus-szerű álca az egészen, de ennek az országnak már az égvilágon semmi köze nincs a marxizmushoz. A kérdést viszont, hogy is döntsünk a hagyományhoz való viszonyról, központilag még nem oldották meg. De miért mondom azt, hogy ez a kérdés még nem dőlt el? Azért, mert Kínában sok értelmiségi a konfucianizmus reneszánszát készíti elő. El kell ismerni, hogy a kultúrpolitika már eléggé nyitott. Vannak buddhista és más teológiai intézmények. Tevékenységükben a könyvkiadás is benne van, és nagyon magas színvonalon. Tehát van előrelépés. De a kormány az elkövetkező tíz évben csak pragmatikus kérdésekkel akar foglalkozni. Csak az anyagi jólét szükségességét hangsúlyozzák. A szellemieket nem. A marxizmusban való hit már nincs meg. Viszont nincs semmiféle központi eszme, ami a helyébe tudott volna eddig lépni. Ezért más megoldás nincs, csak a konfucianizmus reneszánsza. Ennek ma tulajdonképpen csak egyetlen konkrét akadálya van. Hogy a képviselői a tengeren túlról jönnének vissza. Mindezek után én a jövőt pesszimistán ítélem meg. Ugyanakkor viszont a konfucianizmus szükséges visszatértét jósolom ebben a sötét jövőben.

Éjjel tizenegy felé jár. Már túl vagyunk egy nagyszerű vacsorán, amit Huang asszony varázsolt elő valahogy pillanatok alatt, s amelyen Wang professzor betegségéről csak annyit tudok meg a feleségétől, hogy a kulturális forradalom alatt történt, s azóta „állandó, nagy fájdalomban él”. Wang egyfolytában dohányzik. Ahogy az egyiket végigszívja, rögtön gyűjtja a következőt. Feltűnik azonban, hogy a füst gyakran bánthatja a szemét, mert olykor beszéd közben a cigaretta néha átteszi balkezeének mutató- és középső ujjá közé, hogy hüvelyk- és gyűrűsujjával hatalmas, fekete szemüvegét kissé előrehúzza és megemelve, épp csak egy résnyire, hogy a szemét azért a fekete üveg változatlanul eltakarja, de ugyanakkor alá is nyúlhasson jobbkezeének mutató- és középső ujjával, s megmasszírozhassa egy kicsit. Így is búcsúzik el, amikor kikísérnek a hutung udvaráig: jó utat kíván, kezében füstölő cigaretta, baljával előrehúzza és megemeli a szemüveget, a jobbával meg alányúl.

A szemekből nem látszik semmi.

Az utolsó este Pekingben

A Wangfujing utca egyik népszerű bárjában Min barátom öccsének, Weiminnek a zenekarát hallgatjuk. Weimin nemcsak Kína egyik neves rock and roll dobosa, hanem a család szemefénye is. Ma este az egész család eljött, s büszkén hallgatja a fiút: itt van Weimin csinos élettársa, Sunping, itt van Min, és itt ül a gyerekek édesanyja, a 63 éves törekeny orvos-Mama, aki pekingi ittlétem legnagyobb ajándéka: érzékenységét, finom tapintatát, járásának földfölötti lebegését s szeretetének nyíltságát a fiai iránt sosem felejttem el.

Miközben Weimin zenekarának műsorát hallgatjuk, a Yu-család másik nagy hírességét, a Mama öccsét, Xie Changnient várjuk, a kínai űr kutatás egyik vezető fizikusát. Xie úr, felesége, lánya és lánya barátja társaságában, némi késéssel be is viharzik hamarosan. Gyors bemutatkozás után elfoglalják a helyüket az asztalnál, s egy gyermek ártatlan kíváncsiságával rögtön elkezdik figyelni a színpadot, s persze elsősorban Weimint, ahogy épp a Hey, Jude című Beatles-számot dobolja. Xie úr felesége csinos, üde, ám rendkívül merev jelenség, már pár perc múltán nem bírja leplezni megrökönyödöttségét: neki ez a zene, ez a hangerő, a zenészek „vonaglása” s az itt szórakozók mind-mind láthatóan a legnagyobb botrány, amit természetesen azért egyszer az életben látnia kell. Xie úr feleségének pont az ellenkezője, rajongva nézi Weimint, vidám elismeréssel hallgatja a Hey Jude -ot, s időnként a Mamától a szöveg értelme után kérdez. Egy ember tehát, aki harag és elfogultság nélkül fogadja be, ami itt életében először a szeme elé kerül.

A zenekar szünetében átül mellém. Nagyon barátságos, nyílt tekintet, felhőtlen hangulat, vidáman csillogó szempár.

XIE: Elnézést kérünk a késedelmért! Miattam volt, egyedül miattam! De csak mostanra tudtam ideérni a Központból. Ma hatkor fellöttük a tizediket!

– Sajnos, nem értem.

MIN (magyarázólag nekem): Nagybátyám, tudod, a Kínai Űr kutatási Központ egyik igazgatója, és akkor most mesélte, hogy sikerült, Kína fel, hogy is mondják, tizedik műhold az űrbe!

XIE: 1986-ban indítottuk újtjára az elsőt. Ma este 18 órakor felküldtük a tizediket is! És minden sikerült!

– És Ön most egyenesen onnan jön?

XIE: Közvetlenül a Központból! Ott kellett lennem még a kilövésnél. De minden abszolút rendben volt! Egyetlen kis hiba nem történt!

– Teljes szívvel gratulálok! Csodálatos érzés lehet!

XIE: Igen, őszintén megmondom Önnek, nagyon büszke vagyok!

XIE FELESÉGE (közbeszól): Nagyon boldog!

– Ez látszik! Az Ön férjéről már messziről sugárzik, hogy valami nagyon jó történt vele!

XIE: Elnézését kérem érte, de tényleg nagyon örülök, nagyon örülök, hogy ilyen jól sikerült minden! Mert tudja, az emberek mindent megtesznek az utolsó hónapokban, és ez rengeteg, elmondhatatlanul sok munka, és akkor jön ez a nap, és minden eldőlt, és tényleg hát nagyon idegesek vagyunk előtte.

Felesége (közbe): Changnien már három napja semmit nem aludt!

XIE: Jól van, jól van, ez nem érdekes. Az érdekes, hogy minden a legnagyobb rendben van! De most beszéljünk egy kicsit Magáról! Mert sokat hallottam ám már a testvéremtől, hogy milyen szép tervekkel jött hozzánk, hogy Li Bai életét szerette volna megismerni, és a nagy utazásról is sokat hallottam. Hol is jártak Minnel?

– A Taishan megmászásával kezdtük.

XIE: Ez nagyon szép kezdet lehetett. A kínaiak nagyon szeretik a Taishant.

– Igen, számomra is felejthetlenné lett... Aztán Qufuban megnéztük Konfuciusz sírját, a Kong-templomot és a családi birtokot. Majd Kaifengbe, Luoyangba, Xi'anba mentünk, útközben láttuk a longmeni sziklabarlangokat, és a Shaoling-kolostort, jártam a csodálatos xi'ani Könyvtárban, ahol könyvek helyett kőszíveken ott olvasható a teljes régi kínai irodalom, voltam Qin Shi Huangdi sírjánál, aztán le délre Szecsuanba, ott Chengdu és Chongqing, majd a Jangcén végighajóztam, többek közt át a Sanxian... Yüeyangon...

XIE: Szép út, nagyon szép. És mi érdekelte Önt, mit kutatott pontosan?

– Nagyon szeretem Li Bait. Vele akartam foglalkozni ezen az úton, úgy, hogy beszélgetek róla kínai emberekkel a vonatokon, az utcákon, egyetemi szobákban és hajóbárokban, szóval be akartam járni annak a klasszikus Kínának a határvonalát, amelyen belül ő, Li Bai vándorolt annak idején. De elárulok Önnek valamit: tulajdonképpen ez az egész, hónapokig tartó előkészületekkel, és annyi sok fáradtsággal, ez az egész út egyetlen célt szolgált: hogy lássam itt a csillagos eget, ami alatt Li Bai élt hajdanán. Tudja, sok ember segített, hogy ez az út létrejöhessen, nekik nem mondhattam, hogy csak azért jövök, mert látni szeretném itt a csillagos eget, de Önnek elárulom, csak ezért. Li Bainak nagyon fontosak voltak ezek a csillagok, ez a Hold. Nekem is nagyon fontosakká lettek. És most nagyon örülök, hogy az utolsó estémén egy olyan emberrel beszélgethetek, akinek a foglalkozása ugyancsak a csillagos ég!

XIE (jót nevet a tréfán): Én csak egy kicsi dolgozója vagyok a csillagos égnek! (Felemeli a poharát) És nagyon örülök, hogy itt járt!

– (Emelem a magamét, s koccintunk): Én is nagyon örülök, hogy itt lehettem!

Peking, Airport, 1998. június 12.

Még egy utolsó pillantás a Nagycsarnokban integető Mamára, Weiminre és Minre, aztán kezemben a beszállókártyával átmegyek a bennünket valószínűleg örökre elválasztó

korridoron. Útlel-ellenőrzés, hosszú sorok, biztonsági csatorna, lassú csomagolás, majd egy újabb reménytelenül nagy sor végén egyszeriben ott találom magam egy szigorú tekintetű, rezzenthetetlen, fiatal vámós nő előtt.

VÁMOSNŐ: Hol vannak a csomagjai? (Where are your baggages?)

– Ez az itt.

VÁMOSNŐ: Több nincs? (There aren't any more?)

– Nincsen. Ez az egyetlen csomagom.

VÁMOSNŐ: Ismeri az előírásokat? (Do you know the regulations?)

– Igen.

VÁMOSNŐ: Akkor nyissa ki, kérem! (Then open it, please!)

– Parancsoljon.

VÁMOSNŐ (Semmihez nem ér hozzá a kofferben, csak nézi) :Rendben van, becsukhatja. De tisztában van vele, hogy semmit nem vihet át a határokon? (It's all right, you can close it. But is it clear, that you can't take anything across the borders?)

– Igen, most már tisztában vagyok vele. Minden, amit tudok, itt marad.

VÁMOSNŐ: Mit mond? (What did you say?)

– Semmi, csak hogy képtelen vagyok bármit is átvinni a határokon...

VÁMOSNŐ (zavartan, értetlenül): Rendben van. Végeztünk! (All right. We're finished.)

– Köszönöm. Viszontlátásra!

VÁMOSNŐ (hosszan néz utánam, mintha vissza akarna hívni, de aztán, mikor visszafordulok egy pillanatra, látom, hogy mosolyog, s utánam kiállt): Jó utat, uram! (Good trip, sir!)

Elhelyezkedem a zürichi gépen. Azt tervezem, hogy a hazafelé tartó hosszú úton csak alszom és alszom. A szomszédos állásról kigördül a tíz perccel előttünk induló frankfurti járat. Eltolat mellettünk, nézem az ablakait. Az egyikben egy villanásra ott van az apám. Rémülten kikapcsolom magam, és szinte rátapadok az én ablakomra. De már el is húzott a gép, nem látom soha többé.

Úristen, ereszkedem vissza az ülésre, most már jön velem.